

ตำนานศรีปราชญ์

พิมพ์ขึ้น

ในงานศพ

นาง (สุน) ชาติโสด

พระพุทธจักรวาล

๒๔๖๒

ตำนานศรีปราชญ์

พิมพ์ขึ้น

ในงานศพ

นาง (สุน) ชาติโสด

พระพุทธรักษา

๒๔๖๒

I19491522

45.97
24.1107

ตำนานศรีปราชญ์

ของพระยาปรีดิ์ธรรมธาดาซึ่งนำลงในหนังสือวิทยาคารย

ตอนที่ ๑

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้า มี
นักปราชญ์ใหญ่ ๒ นาย ซึ่งมีชื่อเสียง
โด่งดังช้านานทางจินตทวินิพนธ์และอักษร
สมัย คือ พระโหราธิบดี ชาวโอฆบุรี
ซึ่งได้แต่งแบบประถมจินตตามณีถวาย ที่
ชาวเราได้สืบสายใช้กันมา จนถึง กาล
ทุกวันนี้ ฯลฯ อีกคนหนึ่ง พระมหाराช
ครูผู้แต่งสมุดโฆษถวาย ฯลฯ เพราะฉะนั้น
สมเด็จพระนารายณ์มหา ราชเจ้า พระองค์

ก็ควรที่นักปราชญ์ทั้งหลายต้องฝึบพระองค์
 เข้าใจ หมู่ นักปราชญ์ฝ่าย จินตกรวิ ด้วย
 เหมือนกัน เพราะพระองค์ ก็ ทรงชำนาญ
 ในกระบวน ภาพย์ ฉันท์ โคลง กลอน เกษ
 ทรง ประพันธ์ เช่น กับท่าน ทั้ง ๒ นั้น เองๆ
 ทั้งเรื่อง ปวงกฏใน สมุทโฆษ ตอน ทั้ง แต่
 “ พิศ พระภูฏี ชาติกรม สถาน ตรีการ กล ”
 ไป จนถึง “ ไช้แก้ว กับ ตาคณ ภูฏา เติน ”
 นั้น เช่น พระราชนิพนธ์ สมเด็จพระนารายณ์
 มหาราชเจ้า ทรง

ศรีปราชญ์เริ่มเรียนวิชา

พระโหราธิบดี นั้น มี บุตร ชาย คนหนึ่ง
 เป็นที่เสนาทวารักใคร่มาก ได้ ตั้งใจไว้ว่าจะ
 ใ้บุตร ได้ สืบตระกูลปราชญ์เทพยาคือไป

เมื่อบุตรชาย จำเวญวีย์ ราว ๗-๘ ขวบ
 นั้น ท่านได้ ฝึกฝนด้วยอุบายโลกศตของท่าน
 จนบุตรชาย นั้นชำนาญในอักษร สมัย ท่าน
 เจียน เรียบรู้ได้ โดย ประสงค์ ของ บิดา
 อัน ลักขณ เพียงเท่านี้ ก็เป็นที่ให้ เห็นได้
 แล้วว่า บุตรผู้ นี้ ของ ท่าน เกิด มา ด้วย
 ฤกษ์ล อบรม จึง สามารถ เรียบรู้ วิชา โดย
 อุนกรมได้ อัน ลักขณ เกิด ที่ เปน ผู้ ไคร
 ทำ การ หนังสือ นี้ ย่อม จะมี นิสัย เนื่อง
 จาก บิดา ที่ เปน ปราชญ์ นั้นได้ อีก ทาง หนึ่ง
 ด้วย ความ สัจวาสนา ที่ บิดา แะ นำ ทำหรับ
 คำ รา แขนแผน ของ บิดา มี อยู่ ที่ เรือน มาก
 น้อย เท่าใด ไม่ หวง แห่น ย่อม เปิด เผย
 ถ้อย โสไม ให้ บุตร ศึกษ ครอบ คั้น เล่น อ่าน เล่น

หนังสือตรง ๆ ให้อ่านให้ฟังบ้าง ให้
 ลอกคัด คัดรอนแต่งเล่ม บท กลอน สอนวิธี
 ที่ ยศกา เห็น ว่า จะเย่น ทาง เย่น ทูณ วิชา ของ
 บุตร หนี

ถ้า พระ ไทราชิบที ผู้ เจ้า ตำรา ไทใหญ่ ผู้หนึ่ง
 ของ กรุง ศรีอยุธยา เย่น ที่ บุษบา ของ
 กุณบุตรี ทั้งหลาย ถึง เพียง นี้ ลูก ชาย
 จะ ไม่ คี ใน ทาง คหัง สือ ออย่าง ไร ได้ เมื่อ นิสสัย
 เกิด ถ้า ลง ใต้ รัก คหัง สือ แล้ว จะ เย่น อ่าน
 ถักตาม เขียน ถักตาม ถ้า เขา เพลนิไฟ แล้ว
 บ่อ ม ลุ่ม หลง ถึง ถัก ขก ถิน อค นอน จน ยศกา
 ถ้อง เค็อน ให้ วาง คหัง สือ เสือ มา ถิน เข้า
 ชาย หน้า เข้า นอน เปน ตัน ความ ใฝ่ ใจ ใน
 การ เล่า เรียบ เขียน อ่าน เมื่อ เข้า ถึง สัมภาษ

เกิดคนโตแล้ว ก็เข้าทางพยากรณ์ได้ว่า
จักไม่แคล้ว หาก ความเป็น ปราชญ์

ชั้น ประเพณี ภูมิครีย์แก่ ไชยราณ พิศมี
ราช จริยา ตาม พระ คัมภีร์ ราชันต์ จะ ต้อง
เข้า สู่ พระ บรรทมเมื่อ ยาม สาม ใน
ยาม ค่ำ ๆ นั้น ทรง สดับ ตรีป พง สังคีต
กิตติคีเปา เรื่องระบำ รำ พิณ เปน ค่ำ เพื่อ
ทรงบรรเทา ถิ่นมิทธรชไข่ จนถึงยามค่ำคนค
เข้า ที่ ค่ำ สุก ภาว ศุริยปางค ทนตรี เข้า แล้ว
จึงทรงธรรมสากิจฉา คือ ทรง สดับ สังคีต ยาย
มนต์ เปน ค่ำ ครอบใหม่ เวลา นี้ แลละ จะ เปน
หน้าที่ พระ ไชยรา ชิบตี และ พระ มหาราช
ครู จะ เข้า เปน ประธาน ราช ภัณฑจักษยา
จารย์ ทั้งหลาย สำหรับ พระ นารายณ์ เจ้า

ทรงธรรมสภา ฉัจฉาแฉะ จึงได้ทรงนิพนธ์
โคลง ๒ บาท ดังนี้

๑ อินใดย้าแก่นแม่ หมองหมาย

๒ ยุงเหสีอบหรืออรุณพราย ลอบย้า

จะเป็น หมตเวสท จวนเข้าพระ บรรทม
หรืออย่างไร สักอย่าง พระโหราธิบดีจึง
ได้เขียนค้าง อยู่เท่า นั้น แล้ว มีรับ สั่ง
ให้พระโหราเอว มา ค่อที่บ้านอีก ๒ บาท
แล้วเสด็จขึ้น

ครั้นพระโหราธิบดีมาถึงบ้าน เวลา
ก็ จวน คึก อยู่แล้ว ยัง คิดต่อไม่ออก จึงได้
วาง กระดานไว้แล้วเข้า นอน ครั้น เข้า
ก็เริ่ม จะ ค่อโคลง ก็ ยัง งัวเงีย อยู่ยัง คิด

ไม่เห็น พอได้เวลาอาหารเข้า ก็ไปถือ
อาหาร

ฝ่าย ลูกชายนั้นเป็นนิสัยรักที่ ชอบ
หนังสือ เมื่อตื่นนอนเข้าแล้ว ก็เที่ยวค้น
หนังสือต่าง ๆ หยิบขึ้นมาดูนี่ เทียบพลิก
กันดู ว่า พระโหรา จะทำ อะไร ขึ้นใหม่ ๆ
บ้าง แลไปเจอ กระจานชนวน ๓ สอ วาง
มีหนังสือ อยู่ ๒ บรรทัด ก็ชะเง้อหน้า
ไปอ่านดู ให้นึก สุก ขยาก จะ ต่อ เล่น
ก็เขียน ต่อ ลงไป ๒ บาท ดังนี้

๓ ผิวชนแต่จะกราย ยิ่งยาก

† ๔ ใครจักอาจให้ข้า ชอบเนื้ขเรียมลงวน

---

† บางแห่งเขียน “ชอบเนื้ข เรียมลงวน”
กรมพระลพมต. “ใครอาจทำให้ข้า ชอบเนื้ขเรียมลงวน”

เมื่อเขียนแล้ว ก็ วางไว้ ตามเดิม พอ
 พระโศรธาเข้ามาแล้ว ก็ ไป ถิ่นเข้าข้าง
 เมื่อ พระโศรธา กำลังรับประทาน อยู่ นั้น ใจ ให้
 ผูก พัน อยู่ แต่ เรื่อง จะ แต่ง โคลง คือ ถิ่น
 พลัง ก็ พลัง ก็ ยัง ไม่ เห็น ทาง ที่ จะ คือ
 เลย อิ่ม เข้า ล้าง มือ เช็ด มือ แล้ว ไม่ ทน
 สี ปรากฏ เหลือบ มา เห็น โคลง ใน กระดาน
 เปน ๔ ขาท นึก ปลาทใจ นี้ ลง อ่าน ดู
 ก็ ได้ เนื้อ ด้อย กระตง ความ ก็ อยู่ จึง ถาม
 ว่า เจ้า สมุห นี้ ใคร มา คือ โคลง ลูก ชาย
 เรียน ว่า ผม ต่อ ของ ขอ รับ พระโศรธา กิ่ง ไม้
 วัล เห็น เปน ชั่ว ร้าย หา รู้จัก ราช วัส ติ
 ไม่ จึง พุท ว่า เจ้า เปน คน ยัง อาจ เหลือ เกิน
 เสีย แล้ว ที่ มา ต่อ พระราช นิพนธ์ โดย

หาได้รัยราชาอนุญาตไม่ เจ้า ล่องอาญาจักร
พระเจ้า อยู่หัว เสียแล้ว หมายไป ภายหน้า
คง จะ ต้อง ราชทัณฑ์

เพราะฉะนั้น เรื่องนี้จะกล่าวตามราชনীติ
ก็ต้องช่วยบทยว่า “ อ๋ป๋ป๋ป๋ป๋ป๋ป๋ป๋ มิได้ชำนาญ
ในธรรมเนียมราชনীติ มีกษัตริย์ หลง
คุณเจ้า ” กล่าวตามราชวิธีก็ต้อง
ช่วยบทยว่า

โย จัสสุสุคโต มัคโค รัญโญสุปป์ปียาติโต
นเตนวุตโตคัจฉะเยย สราชวลลิตี วเส

ความว่า เสวกผู้โต เมื่อเจ้าพนักงาน
ทอด ลาก พระบาท ไว้ อย่าง ว่า แต่ จะ เติมน
เหยียบไปเองเลย ถึงรัยสั่งใช้ก็ไม่เดิน

เหยียบย่ำ ลาด พระบาท เสวก เช่นนี้ จึง ควร
อยู่ ราชสำนักได้

อีกบทหนึ่งว่า น เม ราชา สขา โหติ
น ราชา โหติ เมถุน เสวก อย่าถือว่า
พระราชา เช่น สหาย ตน อย่าถือว่า
พระราชา เช่น คู่ป่าไผ่ กับ ตน ดังนี้ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น พระโหราธิบดี ท่านแปล ข้ำ
ราชการ ผู้ใหญ่ที่ชำนาญราชประเพณี จึง
ได้ วิตถถึง ลูกชาย เห็นว่า จะเป็น คน
รักษาราชการไม่ได้ เพราะเหตุใด ลูกชาย
ท่าน ก็ยัง มิได้ รู้ว่า โคลง นั้น จะเป็น พระ
ราชนิพนธ์ ทำไมท่าน จึงได้ วิตถวิจารณ์
มาก มาย นึก เล่า

เรื่อง นี้ เป็น ธรรมดา ผู้ใหญ่ที่ เกิดก่อน

ย่อมเคย รู้ เคย เห็น สิ่ง ผิด และ ถูก มาก่อน
 ไม่ ต้อง กล่าว ถึง การ สมมุติฐาน จัก รั้น นเลย
 วิสัย คน ที่ จะ ระวัง หน้า ระวัง หลัง แล้ว เมื่อ
 เห็น กระต่าย เข็ม ค้าง สร้อย วาง ไว้ เช่น นั้น ถ้า
 เป็น คิม ขี้ จะ ต้อง ตาม คุรุ ก่อน ถ้า เป็น บุตร
 จะ ต้อง ตาม บิดา ก่อน จึง จะ ถูก ทำ ของ ผู้ น้อย
 กับ ผู้ ไตญี่ นี้ ถูก ชาย ทำ ผิด ความ รู้ ตน
 เอง มาก กว่า ความ คารวะ ย่า เกรง บิดา ก็
 นิสัย คน ที่ ไม่มี คารวะ ย่า เกรง ผู้ ไตญี่ นั้น ย่อม
 ตั้ง อยู่ใน ความ ประมาท อัน ความ ประมาท
 นั้น อาจ ได้ เปน คน พลาด พั้ง ไป ไก่ ท่าน
 จึง วิหิ จมัย บุตร ท่าน ว่า ขึ้น ได้ รับ ราชการ
 อาจ จะ ต้อง ราชทัณฑ์ ใน ภายหลัง เปน แท้
 เมื่อ พระ ไทรา คำ รัศ ตรี การณ์ อยู่ ก็ พอ

จอมเวทเข้าเฝ้า จึงรีบ ตกแต่ง ภาย
 นำโคลงนั้นไปเฝ้า เมื่อรับสั่งตามถึงโคลง
 ก็ถวายบังคม คลานเข้าไปถวาย ส้มเตี๊ยะ
 พระนารายณ์เห็นเข้าได้ ทอด พระเนตร แล้ว
 ทรงพระคำนิ่งด้วยคำสำนวนเห็นเป็นพาดพิง
 เข้าไปถึงข้างใน ให้ทรงสงสัยระแวงความ
 ถึงผู้แต่ง ว่า ใคร แต่ง โดย ทรงไม่ อาศัย
 เหตุแล้ว จึง ถ้าว จึงรับสั่ง ตาม พระ
 ไทว่า แต่งเอง หรือใคร แต่ง พระ
 ไทว่า ถวายทูตว่า ลูกชายแต่ง จึงรับสั่ง
 ตามว่า อายุเท่าใด ทูลว่า ๘ ขวบ^๑
 ไม่ทรงเชื่อ เกิดอายุ ๘ ขวบ จะ แต่ง โคลง
 ได้ อย่างนี้ เข็ว หรือ จึงรับสั่ง ให้ไป

๑ บางแห่งเล่าว่า ๑๒ ขวบบ้าง

พาตัวมาเฝ้า ครั้นทอดพระเนตรเห็น
 รูปร่างก็ทรงชมเชย แล้วไปรทเกล้าฯ
 ให้เป็นมหาดเล็ก รับราชการ ที่ต่อนั้น
 ก็เหมือนว่า พระโหราได้ทูลคัดค้านและ
 ชี้แจงถวายว่า ลูกคนนี้จะถวายให้รับ
 ราชการ ค่อยไปภายหลัง เทียงแท้ที่จะต้อง
 พระราชทัณฑ์ ก็เป็นอันทรงอภัย ด้วย
 ความไปรทปราน แม้โทษจะถึง ประหาร
 ก็ทรงลดหย่อนให้เป็นแต่เพียงเนรเทศ
 เหตุนี้แหละพระโหรา จึงได้มีความปลงใจ
 วางใจยอมให้ ลูก รับราชการ บุตร์ท่าน
 ก็ได้เป็นมหาดเล็ก รับราชการ ทรงใช้สรวอย
 ชิต ชม สนิท สนมแต่นั้นมา

ตอนที่ ๒

ศิลปศาสตร์ ๑๙ ประการ

อันว่า ไยราณ ราช ประเพณี พระ มหา
กษัตริราชิราช เจ้า ย่อมทรง ชำนาญใน
คัมภีร์ ไตร เพท คือ เพททาง ศาสตร์ และ
ศิลปศาสตร์ ๑๙ ประการ ๆ นั้น คือ

๑ สุติศาสตร์ ตำรา ฟัง ภาษา เสียง
สัตว์ ร้อง เป็น ต้น รู้ว่า ร้าย และ ดี
ประการ ๑

๒ สัมมตศาสตร์ ตำรา รู้ ถ้า เนิน เกิด
เขา และ ไม้ เป็น ต้น ว่า ชื่อ นั้น ๆ มี คุณ
และ โทษ อย่าง นั้น ๆ ประการ ๑

๓ สังขยาศาสตร์ ตำรา รู้ จัก วิถี
คำนวณ เลข ประการ ๑

๔ ไยคศาสตร์ ตำรา รู้การที่จะเป็น
ช่าง ประการ ๑

๕ นิติศาสตร์ ตำรา รู้ที่จะเป็น ครู
สอน แขนงแผน ราชการ ประการ ๑

๖ วิเสสิกศาสตร์ ตำรา รู้วิธีที่
จะเลี้ยงฝูงชน ให้จำเวญศิริ มงคล
ประการ ๑

๗ คณิตศาสตร์ ตำรา รู้หลักขัตฤกษ์
และ ตำรา ทาว ประการ ๑

๘ คัมภีร์พศาสตร์ ตำรา รู้ลำนำ
เพลง ชัย ประการ ๑

๙ ทักษิณศาสตร์ ตำรา รู้คัมภีร์
แพทย์ ประการ ๑

๑๐ อนุพีเพชศาสตร์ ตำรารู้ศิลปะ
ศาสตร์สำแดงแผนลงอนุประการ ๑

๑๑ ปุราณศาสตร์ ตำรารู้จักที่นี้
เป็นที่บ้านเก่า เมืองเก่า ตำบลเก่า
ประการ ๑

๑๒ อิติศาสตร์ ตำรารู้จักที่
มีมงคล เช่นบริโภคอาหารให้ถูกต้องตาม
ทิศเป็นต้นประการ ๑

๑๓ ไชยศาสตร์ ตำรารู้จักคัมภีร์
พยากรณ์ รู้ทายว่าคนเกิดปีเดือนวัน
คืนอย่างนั้นๆ จะร้ายและดีประการ ๑

๑๔ มายาศาสตร์ ตำรารู้เล่ห์กล
อุบายประการ ๑

๑๕ เหตุศาสตร์ คำรา^๕รู้เหตุผลจะ
ยังเกิดประการ ๑

๑๖ วิชา^๕ศาสตร์ คำรา^๕รู้^๕เพียง
โค กระบือ ปลู^๕สัตว์ และ^๕รู้^๕การที่จะ^๕หว่าน
พืชให้มีผลประการ ๑

๑๗ ยทศาสตร์ คำรา^๕รู้^๕คัมภีร์
พิไชยสงครามประการ ๑

๑๘ ปาส^๕ศาสตร์ คำรา^๕รู้^๕คัมภีร์
โลกไวยากรประการ ๑

๑๙ ฉันทศาสตร์ คำรา^๕รู้^๕คัมภีร์ผูก
บท กลอน ฉันท^๕ภาพย์โคลงประการ ๑

† ๒๐ พุทธ^๕วจน^๕ วิชา^๕คัมภีร์^๕ พุทธ^๕ศาสน^๕
ประการ ๑

---

† ๒๐ ที่จะเพิ่มเมื่อพุทธกาล
๒

ศรีปราชญ์ แรกมีชื่อ

อันศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการนี้ เมื่อพิจารณาตุ ก็เป็น ประหนึ่งว่าแม่บท มาติกา ของหนังสือไทยในสยามเราทุกประเภท หากแต่ว่า กระจาย กันอยู่ไม่ได้ ล้ำทับ หมวก หมู่กันเท่านั้น ถ้า จะสรุปเข้า เป็น หมวก เป็น พวก แล้ว ก็ คง จะ รวมอยู่ในศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการนี้เอง เพราะฉะนั้นเมื่อใคร่ครวญดู สมเด็จพระนารายณ์ มหาราชเจ้า พระองค์ จึง ทรง ชำนาญในไตรภพและศิลปศาสตร์ทั้งหลายเหล่านี้ อาจ ถ้วนทั่วทุกประการ อาศัย เหตุ ทั้ง กล่าวนี้แล วันหนึ่งเสด็จประพาส

พระราชอุทยาน ป่าแก้ว^๑ อันเป็นที่
 รมณียสถาน คือในพระราชอุทยานนั้น
 ประกอบด้วยพรรณรุกชชาติต่างๆ พร้อม
 ทั้ง พรรณ วิศวคนก เนื้อสิ่งศ สัตว์ ไคณุน้อย
 ต่าง ๆ

บุตร พระโศภราชิยที ซึ่งได้ถวายตัว
 รัช ราชการใช้ชื่คนั้น เคนจะ มีชื่อเสียงกา
 ตั้ง ว่า แค ศรี ๆ อย่างนี้ หรืออย่างไรไม่
 ปรากฏ ครั้นเมื่อ มีฝูง นานว เทื่อว สัตว์จร
 อยู่บน ยอดค พฤษภา สูง ส้ง เสียง ร้อง กรอก

๑ คำว่าป่าแก้วนั้น จะไม่ใช่ไม้แก้ว พืชเช่น
 ป่า คำนี้หมายความว่า พระราชอุทยาน
 ที่มีความสำคัญประหนึ่งว่า ป่าแก้ว หงแก้ว
 พืชแก้ว หวงแก้ว แก้วคือรัตน คำว่า ป่าแก้ว
 ป่าขวัญ อันหมายความว่า เจริญเจริญใจนั่นเอง

ไม่ ข้าศึกเหตุที่วานรร้อง นั้นเป็น การที่
 มันเสพ อสังขธรรม กรรมที่ไม่ ควร จะกราบ
 ทูล จึง ได้ พา มัน นิ่ง อยู่ หากมี ผู้ ไต่ กล้า จะ
 กราบ ทูล ไม่

ทรง ผู้ พระ พักตร์ มา ตรัส ตาม นาย คีรี
 บุตร พระ ไทรา ว่า นั้น เสี่ยง อะไร สิ ทว่า
 นาย คีรี กราบ ทูล สอน พระ โองการ ว่า พระ
 พุทฺธเจ้า ชำ ไม่ ควร จะ กราบ ทูล หามิ ได้ นั้น
 เป็น เสี่ยง มก โฏ

มัน ทำ อะไร กัน นาย คีรี ทูล ถลอง ว่า
 ไม่ ควร จะ กราบ ทูล พระ ภรรมา หามิ ได้ มัน
 ทำ ส้ม คคสังวาส ผิด ปลาทกว่า สัตว์ ธรรม ตา
 เมื่อ ได้ ทรง พง แต่ เท่านั้น ก็ เป็น อัน
 เข้า พระ ราชา หฤทัย ได้ ว่า เสี่ยง สิง ร้อง ที่

ทรงได้ยินนั้น ถูกต้องตามทรงกำหนดแล้ว
 ข้า บัง ทรง พระ คำวิเศษ ถึง หม่อม เสวกา มาตย์
 อีกว่า คน เปน กาย เปน กอง เต็ม ป่าผดะนี้
 แล้ว เมื่อ ครั้น ตาม ยิงว่า พวกนี้ นิ่งเสียได้
 นัยประสา อะไร แต่ได้ ฟัง เสียง ถึง วัง ออกมา
 บ่ราถฎแล้ว ยังหาหา รู้ ภิริยา ชาการ แต่ง
 เทรณานใดไม่

ข้าฯ เจ้า ศรี หม่อม น้อย คนนี้ เปน कैก
 วจงไว ทั้ง มีความ ล่วง รู้ ทั่วย สามารถ
 ความ เปน ปราชญ์ปรีชา มี หน้าต๋อย หน้าคำ
 ที่เพท ทูล ก็ เขี่ยบ แคลม ต้อง ตาม วาชา
 ศัพท์ ราช ประเพณี ก็ อยู่ ควร จะ ทรง ออก
 ย่องได้ มี ชื่อ เสียง เปน อิศ อย่าง แก่ ข้าราช
 การ ค่อยไป จึง ทรง พระ กรุณา ไปรคเกตุฯ

ตรัสว่า “ ครีเอีย เจ้าจงเป็นที่ ครีปราชญ์
ตั้งแต่บัดนี้ไปเถิด ”

ในนิยามกล่าวกันมาว่า อาศัยเหตุ
เพียงเท่านี้ บุตรพระโหราธิบดี จึงได้
ปรากฏชื่อภาษาว่า “ ครีปราชญ์ ” แต่
วันนั้นมา

รูปคึก ๘ ประการ

สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า มี พระ
องค์ทรงชำนาญในศิลปศาสตร์ ลำดับ
ที่๑๗ทั้งกล่าวแล้ว และมีรูปคึก ๘ ประการ
ในคัมภีร์พิไชยสงครามปรากฏแก่พระองค์
คือ ๑ หัวคึก ๒ มือคึก ๓ ตีนคึก
๔ ตาคึก ๕ หูคึก ๖ ปากคึก ๗ เขี้ยว
คึก ๘ กำลังคึก ทั้งนี้ ๑ นายกพลคือ

หัวศึก ก็ไต่แก่เจ้าพระยาโกษาเหล็กและ
 เจ้าพระยาโกษาปาน ชันทีทัพ ชังวะและ
 เชียงใหม่^๕ ๒ กองเสือป่า คือ มือศึก
 ไต่แก่ พระยาเทโชยทิพย์ ชันเยน ทัพหน้า
 ครั้ง ชังวะ^๕ ไต่ สำแดง ความกล้าหาญ
 สม กับ เป็น มือศึก ชันจำ ต้อง ลง มือ ทำ
 การ ก้อน หัว และ สำแดง อำนาจ เสือป่า
 อย่างกล้าหาญ ไต่พม่า พ่ายแพ้ แผลงเสลง
 ไป^๕ ๓ พลช้าง ม้า คือ คืบศึก ของ
 สมเด็จ พระนารายณ์ เป็น เจ้า ครั้ง ยก ทัพ
 ติ ชังวะ และ เชียงใหม่ ก็ พร้อม มุข มิ่ง คอง ทน
 ท่วงที ทน ประการ ๔ ไตราคือ ตาศึก ก็
 ไต่แก่ พระพิมล ธรรม วัค ระฆัง ชันไต่
 รัย ยาม สยาม ราว ๕ ครั้ง พม่า รัยพระยา

เกโซ และ พระไตรราชิยตี ผู้ได้ถวายอุกฤษ
 ใต้เท้าของไทม์นั้น. ๕ คนปลอมทัพคือ
 หูกี้ก ของ สมเด็จพระนารายณ์ มีเป็นอัน
 มาก ตาก จะกล่าว เป็นพิเศษ คือ พระองค์
 มี เจ้า พระยา วิชาเขนทร์ อันเป็น ประสงค์
 ว่าเครื่อง ไทรศัพท์ สำหรัยใต้พระนารายณ์
 เจ้าใต้ ทรงฟัง ชาวคราวใน ทวีปยุโรป
 นั้น. ๖ ฑูตคือ ยากคี้ก ได้แก่ทำน
 ผู้ประเสริฐ คือ พระวิสุทธิสุนทร ยาน
 อันเป็น ราชฑูต ออกไป ทรงฝรั่งเศส เป็นคัม
 และ พระ เป็นเจ้า จึง มี ทาง พระ ราชไมตรี
 ค้อ นานา ประเทศ และ เมือง มหานครใน
 ยุโรป เป็น อัน มาก. ๗ ทหาร คือ เชื้อ
 คี้ก พลทหาร ของ พระองค์ เวลา นั้น มีทั้ง

ทหารไทยและ ทหารฝรั่ง อันทัน เป็นเขี้ยว
 ชูที่ บัชม วิไชย ประสิทธิ์ เมือง ขนบุรี
 และ มะริคตนาถ เป็นต้น. ๘ ไพร่พลคือ
 กำลึงศึก เวลานั้น ไพร่บ้านพลเมือง มั่งคั่ง
 สมบูรณ์ ด้วย การ ทำ มาค้า ขายแพ้วหลาย
 ไผ่บุญช่วย การ ตักต้อ กับ พ่อค้า นายห้าง
 นานา ประเทศไปมา ค้าขาย คั่ง หอ ค้าง
 คิดกันว่าบ้าน เรือนโรง ร้าน เป็นเหตุให้
 พระนคร มั่งคั่งสมบูรณ์ รุ่งเรือง มาก.

อันนี้กล่าวด้วยลักษณะรูปศึก ๘ ประการ
 เพื่อให้เห็นว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 เจ้า มีม ทรง พระเทศาภิบาล พิชัย รุ่งเรือง จึง
 ตี เชิง ไทใหม่ ไท่ ไทอง ง่าย ภาย ทุ่ง พริบตา
 เดียว คือ เมื่อ ฤๅษณ์ กักราช ๑๐๓๓

สมเด็จพระนารายณ์ เช่น เจ้าเสด็จกรีธา
ทัพไปหาเชียงใหม่ จับได้ตัวพระยา
แสนหลวง^๑ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็ยกกองทัพ
ครัวอพยพลงมาไว้ ณ กรุงเทพฯ มณฑล
ศรีอยุธยา ก็ตั้งพลเมืองและฉกรรจ์
เป็นอันมาก ไปรบได้ตั้งภูมิลำเนาทำมา
ศา ก็มาอยู่ตามอำเภอคน

ฝ่ายเจ้าเชียงใหม่ตั้งแต่ตกเข้ามาอยู่
กรุง ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้
แทนอยู่เมือง ๆ ตามทำนองเจ้าประเทศ

๑ ในหนังสือบางแห่งเรียก พระยาเจ้าเชียงใหม่
เพราะฉะนั้นคำว่า แสนหลวง แลดยเมือง น่า
ถวายนี้นี้ ก็จะเหมือนกันเดียวกับ แสนหลวง รุขเมือง
ฝ่ายไทยเรา นี้ เมื่อภาษาตั้งคำใช้ชัดเจนก็
เรียกตรงกับมหาชาชนนี้เอง

ราช ภาไค้ อิกไทยทัณจ้ชั้มโกไม้อาคัย
 เหตุที่เจ้า เชียงใหม่ ทรงคุณ วุฒิ คือ
 ชำนาญ กล กลอน ฉันท ภาพย์ โคลง ด้วย
 จึง เปนเหตุ ให้ ทรง พระ มลา กรุณา มาก
 เหตุ ตั้ง มี ภาระ มั่ง เจ้า เชียงใหม่ นำ จะ ได้
 มี โอภาส ความ คู้ แเคย กับ เจ้า นาย ขำ ราชการ
 ผู้ใหญ่ ผู้ น้อย ข้าง แต่ คง ไม่ สนิท รักใคร่
 กับ ใคร นึก เพราะ เจ้า เชียงใหม่ มี นิสสัย
 พัน เมื่อ อยู่ ใน การ เล่น ภาพย์ ฉันท โคลง
 กลอน อักขร สมัย

อนึ่ง ก็ ไค้ กกล่าวไว้แล้ว ใน ศิลปศาสตร์
 บทที่ ๑๘ นี้ ว่า เปน ประเพณี รัชคัย ราช
 จำคัภษา เหตุนี้เอง เจ้าองค์ นี้ จึง ไค้ สนิท
 สนม กับ ท่าน ศรี ปราชญ์ มาก

ครั้งเมื่อ ศรีปราชญ์ได้ รับ ยศ บรรดาศักดิ์ เป็น ศรีปราชญ์นั้น เจ้าเชียงใหม่ จะแสดง ความ ทรงยินดี หรือ คำให้ พร โดย เอกเทศ เป็นอย่าง สัพยอก ใน ความนิยม ชมชื่น จึง ผูก เป็น โคลง ทิ้งนี้

เจ้าเชียงใหม่ถาม

๑ รังศรีพระเจ้าชื่อ   ปางใด
ศรีปราชญ์ตอบ

๒ ชื่อเมื่อพระเจ้าตั้งไป   ปางแก้ว
เจ้าเชียงใหม่ว่า

๓ รังศรีบ่สทไธ   สักหยาด

กรมพระลมนต.	“ศรีเขยพระเจ้าชื่อ	ปางใด”
บางนบ้น.	“ศรีเขยชื่ออื่นเมื่อ	ปางใด”
	“รังศรีบ่ศรีไธ	สักหยาด”

ศรีปราชญ์ตอบ

๔ คำแต่่นอกในแผ้ว ผ่องเหนือนพคุณ
การธรรมสักัจฉาและเล่นโคลง

ครั้ง นั้น จะ เป็น คราว เซง แซ่ กัน ด้วย
อักษรวิธี จินตกวี สมัยแท้ ถ้าหาก สมเด็จ
พระเป็นเจ้า จะเสด็จ ประทับ ทรง ธรรม ส่า
กัจฉา ใน ระหว่าง สุก การ คุரியางคกนตรี
แล้วใช้ ก็ จะ เป็น เวลา บัณฑิตนิยาม เป็น
การเล่น ค่อยท ฉันท์ ภาพย์ โคลง กัน จึง

เจ้าพระยาพระเดียง “ศรีเชยพระท่านเข็ช ป่างโต
ป่างเมื่อพระเดียงไป ป่าแก้ว
กายศรีบ่มีใจ ลักทขาด
คำแต่่นอกในแผ้ว ผ่องเหนือนพคุณ”

มีอยู่โคลงหนึ่งซึ่งปรากฏเหมือนนี่ย่าจะเล่น
 กระจุกครน ๆ หรืออย่างไร มีทำว่า
 ศรีปราชญ์ทูลเป็นโคลง ดังนี้
 ครนครนสนนพน บถพิ
 เสียงตخابชบตี เร่งรัน
 ภูธร อเรศศิริ สุรสัง เองแฮ
 ร้องลำทับข้างต้น เท็ดแก้วมาเมือง

พิจารณา ความ ตาม อรรถ วินิจฉัยใน
 รูปโคลง ก็ ดูเหมือนจะ เป็น เรื่อง สมโภช
 เจ้าพระยาบรมมคเสนทรณทัณฑ์เผือกผู้สูง
 ลี คอก เศษ อันได้ มา แต่ ป่านแขวงเมือง
 นคร สุวรรณ นัน ความในโคลง นั้น เป็น
 งานอยู่ข้าง จะ เป็น รัช สัง ตามว่า เวลา
 ก็ ตก คั้น แล้ว นั้น เสียง เอิกเริก ก็ กก้อง

อะไรกัน ครีปราชัญญ์จึงจะได้สันของพระราช
โองการ เปน โคลง อันมี ใจ ความว่า เสี่ยง
ประโคนชัย กล่อม พระเสวตร ซึ่งไปรด
เกล้าฯ ให้เข้ามาสู่โรง พิธีสมโภชนั้น.

ใจความในโคลงนั้น ทำนอง จะเป
นอย่างนั้น แต่เมื่อ มาถึงโคลงนี้ อีกโคลง
หนึ่ง ซึ่ง เปน ของเล่า จำคิด ต่อ กันมา
นอกเขตร สุ่มที่ กล่าวนี้ ดังนี้

๑ ครันครัน ฉ่าใช้ฟ้า } เรียมครวญ
ใช้ฟ้าร้อง }

๒ หึ่งหึ่งใช้ลมทวน ฟ้าให้

๓ ฝนตกใช้ฝนवल ฟ้าทอด ใจนา

๔ ร้อนใช้ร้อนไฟไหม้ ฟ้าร้อนกลลغام

กรมพระดมต. "ครันครัน ฉ่าใช้ฟ้า เรียมครวญ"

โคลง ครั้นๆ นี้ นัยว่าเป็นสำนวนเจ้า
เชียงใหม่ เล่นกระทู้ครั้นๆ ซ่อนศรีปราชญ์
แต่ศรี ปราชญ์หัก หลังเล่นความในโคลง
เจ้าเชียงใหม่ นั้น คอบเป็นสังวาสทันทีดังนี้

- ๑ เรียมให้ชลเนตรถ้วม ถึงพรหม
  - ๒ พาหุสัตว์ร้อมงาม ชีพม้วย
  - ๓ พระสุเมรุเปื่อยเป้นคม ทบทำว ลงเส
- มีเล่าว่าเมื่อศรีปราชญ์แต่งได้ ๓ บาท

ในจำโคลง ว่า ศรี ทนนไชย น่าจะ เป็นด้วย
เขียน ศรี ปราชญ์ พาดเป็น ศรี ทนนไชย ไป ก็ จะ เป็นได้.
กรม พระลพมต. “เรียมรำน้าเนตรถ้วม ถึง พรหม

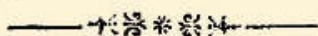
ปวงเทพยดกชม บาง นมัย—เทพเจ้าดกชม	}	จ้อม ม้วย เพราะรำ รักนา ทัพไว้จึงลง ”
-------------------------------------	---	---

ลินนุเปื่อยเป้นคม
 หากอกนิฐพรหมจ้วย

เท่านี้ รับสั่งให้อ่านแล้ว ก็ ทรง ทัก ทันที
ว่า หน้าตาเจ้า มัน ถ้วน จน พระสุเมรุ ก็ ทรุด
จม ตม ตแล้ว ตัว เจ้า จะ อยู่ ที่ ไหน เล่า

ศรีปราชญ์ จึง ได้ หยอด ขบาท ๔ ลง ไป ว่า

๔ อักนิฐุมหาพรหมน้อย พี่ไว้ จึง คง

ตอนที่ ๓

เรื่อง ลิง เทียบ ตอน ๒

ใน ตอน ๒ ได้ กล่าว ถึง ท่าน ศรีปราชญ์
ได้ รับ ยศ บรรดาศักดิ์ อาศัย ความ ฉลาด
ว่องไว ในการ ที่ กราบ ทูล ทั้น พระราช ประสงค์

เจ้าพระยาพระเดชาฯ. “เรียนรำน้าเนตรด้วย ถึงพรหม

ฉามพิภพอ่อนนม จวบม้วย

ลิเมรุเปื่อยเป่นตม ทบทำว ลงจา

หากอกนิฐุพรหมน้อย พี่ไว้ จึง คง ”

ก็เข้าไปในตำราโบราณซึ่งผูกเป็นกรรพู้ไว้ว่า
 “ปากเอก เลขโท ทิ้งสี่ตรี ชั่วดีเป็น
 ตรา” กระทั่งนี้เริ่มแรกคำวิศุ ข้าพเจ้า
 จักเอา เปน ปากเอกได้แก่ท่านศรีทนต์ไชย
 เหมือนจะเปนผู้สำเร็จการแผ่นดินศรีอยุธยา
 โบราณ เมื่อรัชกาลสมเด็จพระรามาวงษ
 บัณฑิต ซึ่งทำสงครามด้วยพระมยุข มี
 เกรงความเมืองเปนค้ำ เวลานั้นสงคราม
 ไม่ได้ใช้อาวุธเลย ควรหนีได้ว่า ปากเอก
 แล้วมีท่านโกษาปาน ราชทูตไปฝรั่งเศสใน
 แผ่นดินพระนารายณ์อีกคนหนึ่ง เลขโทก็
 ได้แก่พิเภกในรามเกียรติ์ ของเบิ่งในเรื่อง
 สามก๊ก พระพิฆเนศวรวัตรระฆัง ใน
 แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์เจ้านี้เอง ทิ้งสี่

ตรีไถ่แก่ ท่านศรี ปราชญ์ ผู้หาใจเป่น
 ภาพย์ ฉิมที ไคลง กตอน แก่ท่านศรีปราชญ์
 นี้ไถ่ลักษณะ ๒ คือ มี ปากเฮก ก้วย เหมือม
 กัน ชั่วที เป่น ตราพีน ฝ่ายที เป่น ตรา
 ไถ่แก่ ชุนแผน อัน เป่น ททาว ที ททาว เอกคง
 กพม์ ซาศวี ที ทุก อย่าง ทาง สงคราม ครั้ง
 แผ่นกิม สมเด็จ พระพรพวษา เจ้า มีน ฝ่าย
 ชั่ว เป่น ตราพีน ก็ นิยม เขา ชุม ช้าง ที
 ชั่ว ก้วย มุขไทย คือ ลักษณะ มี หน้า ซ้ำ ความ
 ประพฤติ ลุ อานาจ แก่ คัดหา ต่าง ๆ ก้วย
 ความที กล่าว มา ใน คอน ๒ ว่า ก้วย
 ท่าน ศรีปราชญ์ กราย ทูล เรื่อง อานร สม จร
 กัน ถูก พระราช อัยยาศัย จึง พระราชทาน
 ชื่อ เสี่ยง แต่ทีจริง เรื่อง สิง มีน มา มี อีก

ตอนหนึ่ง ความหมาย เหตุใดหนังสือฉบับ
 หนึ่ง กล่าวถึง สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า
 ปกครอง พระราชอาณาจักร และ ทรงแก้ไข
 ศึกแย่ง ราชการ จาก ไชยราชมหาราชประเพณี
 มีคำกล่าวถึงนี้ว่า พระมหากษัตริราชธิราช
 เจ้าพระองค์นี้ (สมเด็จพระนารายณ์) ทรง
 ประกอบไป ด้วย พระราชอัชฌาศัย สมบูรณ์
 สมควรที่เป็นเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินที่ครอบครอง
 โพรฟ้า ข้าขอบ ขัณฑมาศมา มณฑลแท้ แต่
 ทาว่า พลเมืองของพระองค์ เคยเป็นคนมี
 สัมทานว่า ยาก สอดยากมาเสียแต่ก่อนแล้ว
 จึง ประพฤติซัดขวางต่อพระราชดำริที่ ทรง
 ปรารถนาทำนุบำรุงบ้านเมืองให้ จำเวญซึ่ง ๆ
 ขึ้นไป อาศัยเหตุชาวเมืองเป่หคมเคยนิยม

ประเทศไชยราชนิกมาเข้ามามากมาย กว่า
 ที่จะมีมอรวรมเนียมที่พระองค์ทรงตั้ง ขึ้นใหม่
 สมเด็จพระเป็นเจ้าเมื่อได้ทรงตั้งพระฤทัย
 มีมั่นคง มุ่ง ต่อความ รุ่งเรืองเช่นนั้นแล้ว จึง
 ได้ทรง อุตสาหและออกทนต่อความยากลำบาก
 นั้น มากกว่า พระมตา กษัตริย์ ทั้ง หลาย ใน
 ประเทศอินเดีย ที่มัก พอ พระไทย แต่
 ซ่อน พระกาย อยู่ใน พระราชวัง และ ฝักฝาย
 แต่การเสด็จ สู่ราลุ่มหลวงอยู่ด้วยการสังวาส
 จน พระสรีรกาย ซีกซุบ ดก ดอบ พระ กำลัง
 ซึ่ง เป็น เหตุให้ ละ เลข สิม ราชกิจ เสีย แต่
 สมเด็จพระนารายณ์เจ้านิศาได้ ทรงประพฤติ
 เช่น นั้นไม่ เมื่อได้ทรง ทราบ เหตุไกลลาผล
 ต่าง ๆ อันเกิดแต่บรรดา ชุนนาง ซึ่ง

พากันตั้งใจจะให้พระองค์ทรงจัดการต่างๆ
ไว้ที่เขน ปรกติ รวย คาย พระองค์ ก็ให้
จัดการ ปรวย ศักดิ์ ภายโนเสีย ก่อน คือ รัช
สั่งให้ จัย จำพวก ที่ ทวาย แน่ ว่า พากันเกิด
จลาจล ขึ้นใน พระราช อาณา เขตว ทั้งสิ้นไป
ลงโทษ ประหาร ชีวิต เขน ฐาน ขบถ นี้ เขน ที่
สันนิษฐานกัน ว่า ถ้าโดย ชรรณคาที่พระองค์
จะมี พระไทย โขบ อ้อม ฮารี แล้ว การ ที่ จะ
วาง บท กฎหมาย ช้อ บังคับ เช่น นี้ ก็ อยู่ ข้าง
จะ รุนแรง เกินไป ก็ ที่ พระองค์ ก็ ทรง เข้า
พระไทย ชัก เจน แล้ว ว่า เขน การ จำ เขน
อยู่ เสมอ ที่ จะ จัดการ ถ้า จัด ผู้ ริ ก่อ การ จลาจล
เสีย ให้ ตาย

ครั้น จะ ไม่ วาง บท อาชญา อย่าง รุนแรง

ให้เป็นที่ครั่นคร้ามแล้ว จนอื่น ๆ ก็ระ
 เกิกพากันร่วมคิดทำการ ก้าวรื้อต่อไป

ในเวลา นั้นยังมีพระสงฆ์รูปหนึ่งทรง
 อรรวมสมบัติเป็นที่พอพระราชอัชฌาศัย ทรง
 คำนเคย ใ้เคยเฝ้าแถมเพททุกสิ่งใ้
 ใ้ ครึ่งหนึ่งพระรูปนี้ใ้เฝ้าธุระนำภาระ
 ของราษฎรเข้าไปถวายพระพร ทุกข์แวงเช่น
 ไ้วาทานุสาสนีและ ทัก ทาน ว่า พลเมือง
 ใ้ทกลายพากันทุกข์ร้อนด้วยทรงตั้งกฎหมาย
 ใ้ลง อาชญาแวงเกินใ้

เมื่อ พระองค์ ใ้ ทรง พังทำประตึงว่า
 พอ พระไทยเห็น ด้วย ไ้ถ้อยคำที่เพททุก
 ใ้ ปราศจากวิจารณ์ ใ้

กรณ กาล วัน ใ้ ใ้ไปรคเกล้า ๆ ใ้

ราชบุรุษนำถึงตัวหนึ่ง (สัตว์ที่ชาวสยาม
เกลียดชังมาก) ไปมอบให้พระรูปนั้น
พิทักษ์รักษาดูแลเลี้ยงไว้ และ ตรัสว่า
ให้ปล่อยมันเล่นตามอำเภอใจของมัน อย่า
กักขังเลย

การชุกชุมของสิ่งนี้ไ้ก้กระทำให้พระสังฆ
นั้นได้ รับความ กลุ้มใจ รำคาญมาก เพราะ
ว่า มันชนเที่ยวหกคว่ำภาชนะด้วย โลโซฮาม
ต่าง ๆ ทำให้แตกหักเสียหาย สิ่ง
แล้วมีหมาซำกักศิษย์วัดก็หลายคน ลงท้าย
พระนั้นมีความรำคาญใจมากยิ่งขึ้น จน
เสด็จออกเสด็จทณ จึงได้เข้าเฝ้ากราบทูลอ้อน
วอน ขอให้ทรง รั้งเขาถึงไปเสีย จาก ภูฏี

พระมหากษัตริย์เจ้า จึงรั้งสั่งว่า สาธุ

ก็แล้วโยมจะทำตาม แต่ว่าขอพูดสักหน่อย
 พระผู้เป็นเจ้า สี ะ ออกทน ต่อความ รบ กวน
 แห่งสัตว์เล็ก ๆ ตัวเดียวเพียงสักสองเวลา
 เท่า นี้ สี ว่า ยัง ทน ตาได้ไม่เล้า ก็พระผู้
 เป็นเจ้า มาพูดชี้แจงให้ โยมออกทนต่อภาวะ
 ความ รบ กวน ของคน ทั้งหลาย ที่มีหน้าศมฺม
 มากมาย กว่า ผู้ง ถึง ทั้งป่า ทั้งหิน เท่า แสน
 เท่า าน ตลตอก ชีวิตโยม นี้ ยัง ะ ทนได้ หรือ
 ขอพระผู้เป็นเจ้า ทรงทราบเถิดว่า แม้ โยม
 จะให้ลงทัณฑ์กรรมแก่ผู้กระทำความ
 อาชญา แกรง ศมฺมไปกว่าที่ใด ก็กระทำไปแล้ว
 ก็ ตาม โยม จะได้รัย ตาภ สักการ หรือ
 ผล รางวัล แต่อย่างใด ก็ ตา มิได้เลย

อัมภกล่าวมาเพื่อจะให้สมอ้างว่า สมเด็จ

พระเปรมเจ้า องค์นี้ทรงชำนาญในภริยาอัชฌา
 คัย ของ ปุสุมิกร และ บุษย์ท ทั่วไป อันได้
 กล่าวอ้างมาข้างต้น นั้น และเช่นที่รู้ไว้ว่า
 ถึง นั้นทรงเสียงไว้ จนคุ้นเคย จนทรงทราบ
 ภริยา ภาษาได้ แล้ว ในบรรดา ถึงหรือสัตว์
 อันก็ เหมือน กัน เพราะฉะนั้น ถ้าการเปรม
 เช่น นั้น แล้ว พระองค์ ก็ไปรท การ เสียง
 สัตว์ มาก ด้วย เหมือน กัน เมื่อทรง พัง
 เสียงสัตว์ แด่ไกล ก็อาจทรงทราบ ภริยาได้
 ทำนศรีปราชญ์ ก็ จะเป็นคนฉลาดในภริยา
 นี้ด้วย จึงได้ เปรม ที่พอ พระราช ศฤกษ
 คัง กล่าวแล้ว

อัน กล่าว ด้วยทำนศรีปราชญ์ ได้ รับยศ
 ชื่อเสียง เพราะเรื่อง ถึง แล้ว ในเรื่อง ก่อผล

เช่นแต่ ทำนาหม่า เล้า สืบ ก่อ มา ในเรื่อง
 หลังนี้ เปนจกหม่ายเตตุ หม่าจะเปลี่ยนเรื่อง
 เสียว่า พระ เปนเจ้าทรงรำคาญพระสงฆ์
 ฆราวาส เรื่องนำภาระราชฎรเพทฑูล เพราะ
 ฆะหมี่ จึง จะได้รัย สัก ตาม ท่าน ศรี ว่า ควร
 จะ ทำ อย่างไร ก็ ท่าน ศรี จึง กราบฑูลให้
 เขา ลิง ไป ให้ พระ เลียง ก็ ได้ แก่ ใจ ความ
 รำคาญ พระ โทษ ให้ หาย ด้วย อบาย ฆะหมี่ จึง
 พระ ราชทาน ยศ ศักดิ์ ชื่อ เสีย กิ่ง ฆะหมี่ และ
 ความงาม มาก เพราะใน เรื่อง ก็ จะ มี
 ราช บรูษ ฆะหมี่ ที่ ได้ หม่า ลิง ไป ให้ พระ เลียง
 ถึง ไม่ กล่าว ชื่อ ก็ ภู สม เหตุ สม ผล แต่ ตาก
 หม่าย เตตุ มี ได้ กล่าว ถึง ท่าน ศรี เลข เปน

เรื่อง ที่ พระรณภาคช่วย ราโชบาย ทั้ง สิ้น จึง
 ยาก ที่ จะ ปล่อย ความ เห็น ว่า เปน เรื่อง นี้

อัน คำ นาน ศรี ปราช ญี่ นี้ เมื่อ ทรว
 ความ ตาม อยู่ พระราช พงษาวตาร ให้ เห็น
 ได้ ว่า ผู้ เปน อิศรภาพ ครอบ ครอบ ภาวะ
 ไตญ์ และ ทหนัก ๆ นี้ มี ช่อม ชวิษณ์ ด้วย คน
 เอก ทักค ผู้ ชำนาญ ใน หน้า ที่ ที่ คน ทำ
 ทก ๆ หน้า ที่ จึง สำ เร็จ การ งาน ของ คน
 ได้ ถึง ประสงค์ โทษ สทวด ภายใน หน้า ที่ นี้
 ทุก ๆ ประการ ถึง สมเด็จ พระนารายณ์
 เปน เจ้า พระองค์ มี เสวก มา คย ราช ขวิพาร
 ที่ เปน เอก ทักค สำหรับ พระ ขาว มี ประจำ
 ตำแหน่ง ใน กำ ลัง คือก ๘ ประการ นี้
 สม ชวน ณ์ ทุก ประการ แล้ว ใช้ แค่ เท่า นี้

ฝ่ายคณะนักปราชญ์ราชบัณฑิตยาคารยอัม
 เช่นฝ่ายธรรมสภาภิธาน สำหรับชั้นเทา
 ความ มีวเนมา ประมาท ถ้วนเป็รื่อง ปราชญ์
 เฉลิม พระขารมี อีกด้วย

ในเวลา นั้น คณะ ปราชญ์ คง จะ เป็น ชั้น
 เอก โท ตรี จัควา สามีญ์ ทำนมหาปราชญ์
 ชั้นเอก ก็ มี เขา พระ มหาราชครู และ พระ
 ไทราชบิดี ผู้ ไตญ์ ๒ ท่าน ทำนศรี ปราชญ์
 หมุ่มน้อย ก็ จริ่ง แต่ จำ เปน อยู่ใน หมุ่มโท
 หรือโทเทียมเอก พระเขาวราช กัย เจ้า
 เชียงใหม่ ก็ จะ อยู่ใน ชั้น ตรี หรือโท แล้ว
 ยัง จะ มี อีก มาก ที่ เปน ชั้น ตรี จัควาแท้ ออก
 ไป มี ว่า เวลา นั้น ไซ้ ว่า เล่นกลกลอน
 กัน แต่ ชาย ถึง ฝ่าย สัตรี ก็ มี มาก

เวลา ^๕มี พระศรีภูริปริชา เจ้ากรม พระ
 ชาดกฤษณ์ ก็มี ตัว อยู่ เหตุใด จึงไม่ ปรวากฏ
 ชื่อ เสียงไม้ หมู่ จินต กวี เลข กล้วยไฟต์
 ไป จะ เปน เจ้าบ้าน ผ่านเมือง อะไร แล้ว มี
 หน้าซ้ำ จะ ต้องโทษ ครั้ง พระไตร ภูวนารถ
 ชยด ทั้ง มารดา ก็ถูกชั้ตโทษว่า เปนคนรู้
 เห็นร่วม คึก คัวย อันทำ การ ผิดหน้าที่
 วิชา ที่ ตน ชำนาญดี เจ้า ใน นิทาน สุภาสิต
 เรื่อง ภายต กาน้ำ อยู่ เมื่อ ทำถูก กับความ
 รู้แล้วหาว่า สุ่มแก และ ปานกลางไม่ ย่อม
 จะ สำเร็จ ประ โยชน์ใด ชื่อ เสียงยศศักดิ์ ทั้ง
 ทำนศรี ปรวาชญ์ สุ่ม ห้อย หั้น อันึง ความ
 รู้หา เลือก ว่า ทรระกูล สูงต่ำ รูปทำ รูปขาว
 ไม่ ทั้ง รูปธรรม จะ คำ ขาว มุก รุน สวรรวย

หรือไม่ว่า เช่น เก็บบริษัศ กิติคุณ อันใดไม่
 อธิ นาม อรรณ ถ้า ผ่องใส สันทานแล้ว ข่อม
 พาได้ ชื่อ เสียงไคง ทั้ง งาม ทั้ง ท่านศรี
 ปรชาชนย์ รูปพรณ สัณฐาน ก็ เช่น แต่ คน
 คำ ๆ ไม่ สรรสรวบ อันใด จน เจ้า เชื้อใหม่
 ก็ อก ทักไม่ ใ้ ว่า รั้งศรี ยสกล ใส สัก ทายก
 แปล ว่า เจ้า เช่น คน คำ อะ ตา สรรสรวบ ที่
 ทรง ไทม สัก ทนิต ก็ ไม่ มี มา ชื่อ ศรี มี ตา
 สม กับ หน้า ตา อศ สัก ก็ ไม่ ท่าน ศรี ปรชาชนย์
 จึง ใ้ ตอขย ว่า คำ แต่ มอก โห แล้ว ผ่อง ใ้
 นพคุณ เท่า นี้ ก็ เช่น ที่ ใ้ เรา ทั้ง สลาย เห็น
 ว่า นาม อรรณ อัน ทรง วิชานี้ ตา เลือ ก หน้า
 ตา รูป ว่าง สูง คำ คำ ชาว ไม่ ถ้า อรรณ

ชาติภายในใจ สอาดแล้ว ย่อมเป็นที่
 สรรเสริญ เย็นยอ อยู่ชั่วฟ้า ชั่วดิน
 ท่าน ศรี หายใจ เป็นโคลง

เมื่อ จะ กล่าว ตาม อชยาคม วิทยา แล้ว
 ท่าน ศรี ปราชญ์ ผู้ นี้ ได้ มี สิ่ง ที่ ทำให้ จิตร ใจ
 จำ เริญ กล่าว คือ ได้ รั้ง ปฐม นิศสัย อัน ถูก
 ต้อง มา แต่ ชั้น แรก นั้น แขนง เนื่อง สันตทาน
 ตลอด มา ทั้ง ได้ กล่าว แล้ว ใน ทำ นาน ตอน
 นั้น เมื่อ มา ถึง ผล ที่ สำ เร็จ กล่าว คือ การ
 สำ แอง วิชา ซึ่งมี นัก ปราชญ์ ภาย หลัง
 เป้น อัน มาก สรรเสริญ ว่า ท่าน ศรี ปราชญ์
 ได้ หาย ใจ เข้า ออก เป้น สำ นำน โคลง อยู่ ทุก

เมื่อ ฟัง กู ก็ เปน การ อัจฉริยะ อยู่ เพราะ
ว่ามี โคลง อยู่ ๒-๓ บท ทำนอง กู เหมือน
กับว่า จะ เค้น ไป พย ผู้ ศอญิง เค้น สนวน ทาง
มา ท่าน ศรี ปราชญ์ จึง ร้อง ตะโกน ออก
ไป ดังนี้

๑ ไยแม่หัวนี้ไซ้ จะ ตก

๒ เขาพระกรมาปก คอกไม้

๓ สองมือถายคอก ครวญใคร เห็นนา

๔ หัวยี่มรอยให้ พี่เต้าไปหา

เมื่อว่า โคลง บท นี้ แล้ว เลย ให้ คำ
สั่งว่า มีความพิศวาสในนาง มาก ขอ
อย่าให้ เห็น เช่น พุกเล่นเลย เปน คำ โคลง
ดังนี้

สารในโคลงเหล่านี้ จะตีความเอาเป็น
 แน่ นอน ยังไม่ได้ นอกจาก จะชมว่า
 ท่านศรีปราชญ์เป็นคนว่องไว ความคิด
 ก็เท่านี้ ให้สมกับที่มีชื่อเสียงว่า หาย
 ใจเป็นโคลง ยังมีอีกเป็นโคลง ประทศ
 ฝี ปรากฏกันกับ พระเยาวราชทั้งนี้

พระเยาวราช

๑	เจ้าอย่าย้ายคิ้วต่ำ	เมล็ดองมา
๒	อย่าม่ายเมียงหางคา	ล่อเหล่าน
๓	จะมาก็มารา	อย่าเหนียว นานเลย
๔	ครั้นพี่มาอย่าเว้น	เรียกเจ้าจงมา

ศรีปราชญ์

๑	เจ้าอย่าย้ายควไ้	เวียนมเหงา
๒	คุณจนายพรานเขา	พ้อ ^{สี่} น้อ
๓	จะยิงก็ยิงเอา	อกพี ราแม่
๔	เจ็บไปปานเจ้าเงอ	เงอคแล้วราถอย

พระเขาวราชองค์^{สี่}นี้มีพระนาม ปราชญ
 ใน พระลอ อิกแห่ง^{สี่}หนึ่ง ว่า เรื่อง พระลอ
 นีน^{สี่}มหาราชเจ้า นิพนธ์ พระเขาวราชเป็น
 ผู้เขียนเรื่อง แต่ยังไม่ทราษชัก มีปราชญ
 ติง^{สี่}นี้

๑	ขยเสร์จมหาราชเจ้า	นิพนธ์
๒	ขอยศพระลอคน	หนึ่งแท้
๓	พี ^{สี่} เลียงอาจเอาตน	คากก่อน พระนา
๔	ในโลกนี้ ^{สี่} สุดแล้	เลิกล้ำ ^{สี่} คงสวรรค

† ๑ ขบเสวีฯเขาวราชเจ้า ขรรจง

๒ กลอนกล่าวพระลอบยั้งผู้

๓ ใครฟังยอมไหลหลง ฤทธิม ฟังนา

๔ ทิเรกแรกรักชู้ เห็นแท้รักจริง

การแต่งพระลอบนั้น รู้ได้ชัดเจนว่า
ได้แต่งเมื่อเสร็จศึกเชียงใหม่ ตั้งแต่ได้
ทิวพระยาแสนหลวงแล้วมา เพราะมี
คำในสรรเสริญพระเกียรติข้างต้นชัดเจน
แต่มีข้อน่าอยู่ที่คำว่า มหาราชเจ้า
นิพนธ์นั้น มหาราชคำนั้น ตามสมัยทุก
วันนี้แปลความรู้ว่า มหาราช คือใช้เรียก

กรมพระลุมพต. “แบ่งกันแต่ง ไม่ใช่เป็นคนเขียน
เห็นว่าบรรจงในที่นี้ จะหมายความว่าแต่ง”

เจ้าเชียงใหม่เป็นพื้น ตามพงษาวดาร
 อันได้แต่งครั้งภายหลัง แต่ที่แต่งไว้ครั้ง
 คั้น ๆ นั้น เรียกพระยาแสนหลวง ตาม
 ภาษาลาว ถึงในพระสถิตยก็เรียกเจ้า
 ลาวผู้ครองเอกราชว่า พระยาหลวง
 มหาราชอีกคน หนึ่งก็คือพระมหาราชครู

เมื่อพิจารณาคุณค่าว่ามหาราชในที่นี้
 จะแปลเจ้าเชียงใหม่ก็ได้ เพราะยังไม่
 เรียกมหาราช ยังเรียกพระยาแสนหลวง
 อยู่ จะว่าเป็นพระมหาราชครู ก็ยึดอยู่ที่ว่า
 มหาราชเจ้านิพนธ์ มีคำว่าเจ้าและนิพนธ์
 อยู่น่ากลัว เกือบศพระมหาราชครูไป
 พระมหาราชเจ้านิพนธ์ จะว่าพระราชนิพนธ์

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้านั้น ภูความ
 สนิทสนมมาก เพราะคำว่าพระมหาราช
 เจ้า จะแปลพระคุณนามสมเด็จพระนารายณ์
 หาศักไม่ เพราะเหตุที่สมเด็จพระนารายณ์
 โดยมากก็เรียกกันว่า พระมหาราชเจ้า
 อยู่แล้ว แล้วยังซ้ำโคลง สุก ท้าย กลัษ
 อ้างว่า พระเขาวราชเจ้า บรรจง อีก พระ
 เขาวราชใน ที่ นี้ ก็ น่า จะ หมาย ความ ว่า
 เจ้า ฟ้า อภัย องค์ สมเด็จพระ บรมโอรสา
 ธิราช ที่ ดำรง พระยศ ตำแหน่ง พระ รัช
 ทายาทนั้นเอง คำว่า บรรจงในโคลง นี้ จะ
 หมาย ความ ว่า บรรจงเขียน หรือเขียน
 บรรจง นั้นเอง คงไม่ใช่เป็นผู้แต่ง เพราะ

ฉะนั้น หนังสือ พระลธ มีคน คนแก่ กัน มากกว่า
พระมหाराชครู แต่ง ทำไม พระเขาวราช
จะไป เป็น ผู้เขียนเล่า ความ เข้าใจ ของ
ข้าพเจ้า ยังไม่ ลง เห็น เลย อัน นี้ กล่าว ด้วย
เรื่อง พระ เขาวราช ที่ ปรากฏ

จะ เรียง ความ เรื่อง ศรีปราชนย์ ต่อ ไป
ใน สมัย นั้น อยู่ ช่าง นุง นัว กัน ด้วย โคลง แท้
คู่ เหมือน เสก ก็ ประทับ ที่ ไค จะ ไป รค เกล้า ๆ
ให้ เบิก โคลง ออก ประกวด กัน จน โคลง
กระทุ้ แผ่ ไฟ ศาล มา จน ถึง ทุก วัน นี้ ถึง นี้ ว่า
ทลุ่ม บุ่ม อยู่ ทลุ่ม ๆ อู สานารี โกวา ยา
เป็ด าก จัร ไร

ศรี.

† ท	เลแม่ว่าช่วย	เวียนผ้ง
ล	ว่าคอกเวียนหวัง	ว่าช่วย
ป	เปือกว่าปลารัง	เวียนร่วม คำแม่
ย	ว่าคอกแม่กล้วย	ว่ากล้วยเวียนตาม

ศรี

ท	บายคอกเปีย	บวงสรวง
ล	ระภีพิกุลพวง	พห้อย
ม	หน้ายกระแจะจวง	เจิมคอก ศาลนา
ค	ลิตเทพให้กล้วย	เคลือบพ้าม่าสม

กรมพระสัสมต.	ท เลเจ้าว่าช่วย	เวียนผ้ง
เจ้าพระยาพระเสด็จ.	† ทะ เลแม่ว่าช่วย	เวียนผ้ง
	† ปุ่มว่าเข็ดคอกปลารัง	เวียนร่วม คำแม่
	† อ มาเทียนคอกเปีย	บวงสรวง
	† ล ระภีมาลัยพวง	พห้อย
	† ม หน้ายกระแจะจวง	เจิมหน้า ศาลนา
	† ค ลิตช่วยพ้าน้องน้อย	เคลือบพ้าม่าสม

ศรี.

† อุ ไรอะไระน้อง วานแดง
 † ส่า ไรชเวียมยังแดง ไกรเกล้า
 นา พิเกตุพักแพง นุชห่อ ไร่แม่
 † วี บรีคุมเต้า เตงตงเต็มทรง

ศรี.

โก มลเคียรทาชพื้น สีหนู
 † วา ลุการคัยกู กิ่งแก้ว
 † ปา รั้งระมัดชู ปุ่มุ่น เปรี๊ยะญา
 เป็ด ออกกระจั๊บแผ้ว ผ่องน้ำเห็นปลา

กรมพระลพมด.	† ลา ไรลยังแดง	ตั้งนั้น
	วี บรีกลมตัน	โด่งผ้าทูปอง
เจ้าพระยาพระเสด็จ.	† อุ เออะไระน้อง	วานแดง
	† วา ลุการคัยกู	กิ่งแก้ว
	† ปา รั้งระมัดชู	ปุ่มุ่น ปานญา

ศรี

จก จักโกรธเคียดชิง หวงแหน
 จั จำราคาญแสน บ่ช้ำ
 วั พลท่วคินแทน นอนแม่ ยังเลย
 ไร รำทุกเส้นหญ้า บ่นให้ ไครฟัง

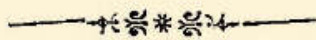
ใน กระจุก ไคลง เหล่า นี้มีเนื้อเรื่องเพน
 สักวาส เพน พน แต่ กระจุก ไกวา ปาเป็ด นี้
 ฟัง คุโวหาร สูง กว่าผี ปาก กระจุก เหล่า นี้
 ทัง สละ สลวย มาก ถึง กระจุก นี้ ก็ ดี ก็ ยัง

กรมพระลมต. จัก ชดจอมปลวกพูน เมร
 จั เจียดเบียดเนื้อหนู เต็มข้าง
 วั แระแกะกำมู หาดเลือด
 ไร เวรอน้ำค้าง เพิ่มน้ำสาร

หรือจะเป็นใครซื่อนอย่างไกวปาเป็ดก็ไม่ทราบ

แสดงว่า ศรี อโยธยา ไม่สิ้น คนที่อยู่^{นี้}เอง
 คือ มี ผู้ช^{๒๒}อนเมื่อ กรุง รัตนโกสินทร^{นี้} ว่า
 ไก่ สิรินทร์นคเวศเจ้า ขอมเจษฎุ^{๒๓}สยามเอย
 วา วนคชเสวตร เจตฟ้า
 ปา รมิคอิศรมเหศร์ รวงสฤย^{๒๔}ที มาฤา
 เปศ โลกสว่างหล้า เลิศล้วนสุขเกษม

ตอนที่ ๔

ใน ตอนที่ เล่น ไคลง กระจุก^{๒๕}กัษ^{๒๖}นั้นเอง
 แสดงว่า ท่านศรีปราชญ์เป็นคน หลักแหลม
 ว่องไวกว่าเพื่อน จึงได้รับพระราชทานพระ
 ข้ามรงค์เป็นรางวัลฝักปาก อันเป็นที่ต้อง
 พระราชหฤทัย เวลา^{๒๗}นี้ จะเป็น^{๒๘}เฝ้า^{๒๙}ข้าง

ใน เมื่อได้แล้วก็ได้ขี้ออกมา นายพระ
ทวารเห็นวาท ๆ จึงจับ มือถามเช่นโคลงกึ่งนี้
นาย ประตู่ถาม

๑ แหว่นี่ท่านได้แต่ ไคมา
ศรีปราชญ์ตอบ

๒ เจ้าพิภพโลกา ท่านได้
นายประตู่ถาม

๓ ทำชอบสิ่งไคมา วานบอ
ศรีปราชญ์ตอบ

๔ เราถวายภาพย์โคลงไท้ ท่านให้รางวัล
เมื่อพิจารณา ใน โคลงนี้ ความพันเผื่อ
อยู่ที่ ข้อว่า ถวาย ภาพย์โคลงไท้ ในบาท

เจ้าพระยา ๒ จอมมกุฎโลกา ท่านให้
พระเล็งจ. ๔ เราแต่งโคลงถวายไท้ ท่านให้รางวัล

อ้างเรื่อง สมุทโฆษ มาเทียบตรง ๆ ในคณ
เสกข์ ปราย เชียงใหม่ ขณะใต้ ทั่ว พระยา แสน
หลวง และ นางลาว มาให้เอง อันคำประพันธ์
นี้ ชื่น ตัน กง นี้

พระศรีศรีสวรรค์คา   มีพระมहिมา

นุภาพพันทยาดี

เมืองนาคอสุรณัตรี   โอนมณีโมลี

บ้ายวงในบาทกมล

ไปรคโลกย์ทั้งภูวมณฑล   เทาพรหมบคล
ก็ถึงแก่สรณบคลา

ช้านบขอบทวยใจสา   ทรกุลบาทา

รพินทุพระมุนิวร

ไหว้ ไทธาคาสังซักร   พระพิศณุอันคร

ศักดิ์ชัยเคชระ

ขอสวัสดิ์พิพัฒน์มานะ	ชัยสิทธิทรงประ
วงศานทีสุชชಾಯตรี	
พระบาทกรุงไทยจรณี	รามาศิบัติ
ประเสริฐอุเคไชชัย	
เดชอาจโหมท้าวไท	ท้าวทั้งภพไคร
ตรอกค้วยเค ไชพล	
พระบาทกมลนฤมล	ท้าวท้าวสาถล
มาถวายบังคมเคารพ	
สขคิลปนเรศร์วรภพ	ชรรมาคมสย
ประการรัฐธรรม์	
พระปรีไชบายอนันต์	ปรีชาสาสรว
พการสุคตงกา	

พระล้าภุกษศพระศาสตร์กา ปางเป่นราชา
 สมุทโฆษศาภูลย์
 เสรีจเสวยตุ๋รโลกพิบูลย์ เสรีจเสกัจมาพุล
 ในมรรคทรงจรณี

แสดทงคิลปอนุศรัศรี ผจญคณกษัตริ
 อันโรมในรณควรวล
 ใต้ไทเทพีชื้อพิน ชุบคิเงียรจิน
 คโฉมอหงค์พิมล

พระให้กล่าวภาพย์นิพนธ์ จ้านองโดยกต
 ทรการเพรงยศพระ

ให้ฉลัดกเสยภภาพอันชระ เป่นขรรพบุณะ
 นเรนทรราชขรรหาร

ให้ทวยนักคณผู้ชาญ กลเล่นโดยการ
 ยเป่นข้าเทองจรณี ฯ ล ฯ

สองเสด็จจรตแสดนศุงการ กายโดยบริพาร
 ปรักขแลคุเทียรคาศ

พระเสด็จกัวยนัองถิลาศ ลุอาศรมอาศน์
 เทพบุตรอันขริบาล

เท่า นี้เป้นไวศาร พระ มทล ราชครุ แต้ง
 คอณ ต่อไป นี้เป้น พระราช นีพนธ์ สม่เต็จ
 พระนารายณ์เจ้า ทรง ต่อ กัง นี้

พิศพระภูมู้อา ศรมสถานตระการกล
 แกมแก้วประกลยล ตระประภิจประเกาะกัน

มุขมาศลยคลก ยทห้องขงงทลหรรษ์
 ระเบียงระเบียขบวร พรขั้ขรขอยสม

เสาทองระของรัต นรจิตรกระภิจกลม
 แม้นมาศพิมานพรตม แลเพ็ียงทงงพรตมาน

๑ ล ๑ ทนดูตายก็จะตายผู้เกี่ยวไครระกุก
ไอ้แก้วกับทนดู ฤาเห็น

เท่านี้สมเด็จพระนารายณ์เจ้าทรงนิพนธ์
ก่อนนั้น มา ของ สมเด็จ พระ เจ้าบรมวงศ์เธอ
ชั้น ๑ กรม สมเด็จ พระปรมาภิไธยชิโนรส
ทรงงานจบชั้นต้นเมื่อตอนนั้น ทั้งนี้

พิทวารชรถูกขล้าเค็ญ ครอบงุมร่ำร่ำเช็ญ
บริกส์สำแสนคล้าย

ต้องค้ำภูวอพอนพิน ภายยับยั้ง
แลเสือกก็ไหลเล่ห์ธาร ๑ ล ๑

ในเรื่องนี้ เมื่อพิจารณาประกอบ ความ
แล้วเห็นได้ว่า เป็น พระราชโอง การให้
แต่ง เช่น ขอ พระเกียรติ อย่าง ญวน พ่าย นั้น

เอง เพราะทำเหมือนขม มาติดากตาม ๆ ทัพ
 แต่ ญวน พ่าย นั้มี มี หักปราชัญญ์ ใน ทุกวัน นั้คือ
 ความว่า เกือบคำ สำ นวน ใน สมุท ไชย และ
 อหิรุท มา แต้ง เพื่อ จะ ได้ ไวหาร สูง สำ ครวั
 เลียน สมุท ไชย และ อหิรุท แต่ เมื่อ ความ
 ใน ญวน พ่าย นั้มี ตา ใช้ ชม ภาย สล้ง แต้ง ไม่
 มี เมื่อ ความ พิศการ อยู่ พงศาวการ ก็
 กล่าว ไป ไม่ ถึง ความ นั้มี เปน ขอ พระ เกียรติ
 สมเด็จ พระบรม ไตร โลก นารด เจ้า เมื่อ ชำ นะ
 ลาว ครวั ปรวั ษ อยู่ พินณ โลก มี ความ
 แจ้ง อยู่ ใน พงศาวการ โยนก ชัก เจน แต่ เติม
 ก็ ยัง ไม่ มี ใคร คือ ความ ญวน พ่าย ว่า ขอ พระ
 เกียรติ ใคร แม้ นั้ก ตก พัง จะ มา ออก เขา

เมื่อข้าพวงศาวดารโยนกประ กอบเข้ามีมเสละ
จึง แจ่มแจ้งว่า สมเด็จพระ บรมไตรโลก
ไป ประทับ อยู่ เหนือ ท้า คีถ กัษ ติโลกราชเจ้า
เขียงโตม เคี้ยวเขี้ยวเล่น กัษ มา ทาน ทั้ง มี

อันหนึ่งชื่อ สมุท ไฉษ มี ๕ เมธ ความ
ว่า แต่ง เปน เรื่อง เล่น คนึง เมลิม พระเกษรดี
แต่ มี ผู้ เต้า ผู้ แก่ เต้า สิบ กัษ มา ว่า ๕ ครั้ง
หนึ่ง ไตร ถวาย ถูกษ์ ว่า บ้ายเมือง จะ เกิด ยุค
เขี้ยว ทั้ง องค์ พระ เปน เจ้า ก็ จะ มี เหตุ
กัวย เมธ กัษ จะ แต่ง กูต ปลอม พล มา ชื่อ
สารแล้วประทุษร้าย สมเด็จพระ เปน เจ้า เหตุ
นี้ จึง ได้ ไปรคเกล้า ทำ การ พิธี เบ็ญจพิศ^๑

๑ พระราชลัญจิก ทรงทำ มีม คีธ เบญจพิศ, บัญชี
พรหม, มนภาพรายจิต.

และ เล่ม การ ตัก ต้ายบรรพ เมื่อปี จุลศักราช
 ๑๐๑๕ ปี ๖๖๓ นั้นเอง ว่า เสกข์ ขอกไป
 ทำ ที่ทุ่ง ต้ายล มระขาม ศย็อง แล้ว คง จะ ได้
 ไปรค ให้ หัวเมือง ฝอย ไทฉม มี การ เล่ม เท็ม
 ว่า โชนตมัง ขวงสรวง พลี ถิ่นเลี้ยง ทัวทุกทาง
 สลวง ๓ แพร่ง ๔ แพร่ง ทัวไป ทั้ง ปาก
 ใต้ฝ่าย เชนือ เพื่อ พวกัน มา จะ ได้
 เพลิกเพลินศู การ เล่ม เท็ม ว่า จน เกิน ๗ วัน
 แล้ว เปน สัน พระเคราะห์ จะ พูล เกิด ลาก
 สักการ ขรรณการ ฝอย ไทฉม ความ ฝั้น
 ถได้ จริง คือ เมื่อครั้ง ฝั้น ฝั้น เมือง ฝั้น ชื่อ
 วามราช อยู่ ขัฉิมทิศ เจ้า เมือง ทรง พระ
 นามรามาชิบตี เปน เจ้า ครอง อยู่ เมื่อ สิบ ๖
 ความจาก ฝาย สำเกา ว่า ชื่อ ศรี อยู่ ขัฉิม

พระนารายณ์เจ้าครอง อยู่ จึงได้ จักทหา
 มา ครวญ คุ ะ มีบุญจริง หรือไม่ ถ้าไม่มี
 บุญได้ฆ่าเสีย ถ้ามีบุญได้ถวาย ขรรณา
 การ เวลา นั้น ทูต มา ก็ เทียวล้า อยู่ ตาม
 ทาง หลง เพลิน ถิ่น เลียง และ คุ การเห็น
 ไร่ ต่าง ๆ จน ล่วง ๗ วัน ๗ คืน แล้ว พระ
 เชน เจ้า พอศมศ พระเคราะห์ ศ์ พอศิ จตุ ทศาร
 ก็ เข้า ไป ถึง ใน พระราช มณเฑียร พระ เชน
 เจ้า ขรรทม อยู่ ทศาร ทั้ง ๔ แล เห็น เชน
 ๔ กร ก็ ตกใจ จึง ได้ ถวาย มังคม ขึ้น
 ประทม เห็น รัช สั่ง ถาม ได้ ความว่า เจ้า
 เมืองรามราช ใช้ มา จำ เว้น ทาง พระราช ไมตรี
 ก็ เลศ ตี ถิ่น ไป ชัน การ เล่น คนึง มี มี
 คำ นาน สืบ ถิ่น มา คง ถิ่น นี้ แต่ จะ เชน

เล่ม เรื่อง สมุทโฆษ อย่างเดียวหรือเล่มเรื่อง
 อมิตภู ค้วย ถักาทรายแฉไม่ ค้วยคณังสี่สอง
 ฌยันี้ ว่า มีพระราชโองการให้แต่งค้วย
 ฌยัสองคน คือ พระมหाराชครู แต่งเรื่อง
 สมุทโฆษ ทำนอง เปนเรื่อง เนิบมาย ยึกยาว
 เปนนานแล้ว ยังมี เวลา ขบ จึงได้ ไปรอก
 ให้ ศรีปราชญ์ แต่ง ข้าง แต่ จะ คง ให้ เปน
 เรื่อง ขอ โฉม พระ เปน เจ้า อัมทรง ศักคานุภาพ
 ค้วย ฌยั ศรีปราชญ์ จึง ถวข เขา เรื่อง
 อมิตภู มา แต่ง ใน คำ ประพันธ์ อมิตภู นั้น
 ไม่มี ไหว้ ครู เคารพ พระ รัตน ค้วย อย่าง ไค
 ไหล่ ชันตรง ๆ ฆ่า ถัว ตัน ฌยั จะ ได้ ซาค

กรมพระฉนมค. “ที่ไม่ไหว้ ครู นั้น เปน ติฎฐิมาณะ เชื้อ
 คี ของ คน” เอา กัน มา ดัง นี้

ทัน มาแต่เดิมครั้ง ลอกคัตที่อ ๆ กัน มา
 ชน ภายหลัง ถือว่าท่านทำอะไร ก็ไม่มีไหว
 ครุ จึงได้มีเหตุเป็นโทษในภายหลัง
 กิ่งนี้

ปางพระจักรีแปรเปลี่ยน กฤษณราชรอดอยู่เข็ญ
 อรินทรเสียนสขยมา

เสด็จเสด็จเนาในเมืองทวา รพคัสมญา
 คิววิษณุโลกยชาน

ปราการแกมแก้วสุรกาญจน์ มณีรัตนชัชวาล
 วรโชติอัษแสงสุรย์

เรื่องรอบฟ้าหาล้าเพ็ญพุด เทียมทิพยจำรูญ
 จำรัสทิพารাত্রี ฯ ล ฯ

คัวยเศชขุญญา อิกการาอันสมพงค์
 ผูกฉันทมาสขององค์ คุณท่านอันสุนทร

วงจักอันมีนัยหมาย	ขวางวายคำหนึ่งกลอน
บเห็นแก่หัลชั้นอน	คำวิหิตริบเว้นเวียน
ครั้นคำฉันทักเสวี	และสำเร็จก็เร่งเขียน
จึงเสวีสำเร็จเพียร	จำนงจิตรจินดา
ขอจงอุปถัมภก	การซึ่งอันปราถนา
อสังข์ตยธรรมมา	จงตรัสแจ่มใไน
จงเผด็จเกลศรา	คชัคคตลวงภยัธ
นฤพยาช้ นฤภย	นิวาสัยนिरันทร
นฤทุกช้ นฤโสภ	นฤโรคอาวรรณ
เปนสวัสคติสุนทร	นิตยสุขโสภภา
แม่นไปยไต้คัล	อสังข์ตยธรรมมา
บุญญาธิการา	ขออุคคหุณไนสันตาน
ขอสดิตยในสัต	ยพิพัฒน์นโอฟาร
นั้ช้่างใสสาค์	ในคุณศีลและทานา

ขอจงเจริญสวัสดิ์	กิติพิพัฑฒมเมธา
ขอจงเจริญอา	ยุศุมชาคมยนิมยง
วรชรรตชาคม	กิจไคอันใจง
ขอท่านจำนงค	สิทธิศรายนฤพาน

โหม เรื่อง ว่า เมื่อท่านศรีปราชญ์ทำเสร็จ แล้ว ถวายใต้ ก้อน ของ ท่าน พระมหาราช คุรุ ยัง ตา สำเร็จไม่ ทำ ของ จะ มี กระทบ ควบ อย่างไร อยู่ บ้าง ว่า ท่าน เปน ใจ ไป จน เรื่อง นี้ ค้างคราว มา จนถึง สมเด็จ พระ เปน เจ้า ทรง ค่อย ก็ ยัง ตา สำเร็จไม่ พึ่ง มา แล้ว เขา สมัย กรง รัชช โทสมิทร เรา นี้ เอง

เรื่อง อหิรท ที่ ท่าน ศรีปราชญ์ แต่ง นั้น ทำ ของ และ เหนือ ความ และ ลักษณ นันท์ ที่ ทั่วไป ถ้า เขา มา เทียบ คุ ก็ เปน เรื่อง ล้อ สมุท โฆษ

ตรง ๆ ที่เกี่ยว โดย ตั้งใจ แต่ จะ ตก ให้
 สิ้น คำ ให้ แผลง ความ ให้ เหมือน เท่านั้น
 แล้ว มี แถม เหน็บ คำ แสลง อัน เรื่อง ๆ ไก่ ไม่
 เคย กล่าว ถึง ใน เรื่อง สมุท ไชย ก็ ไม่มี ท่าน
 ศรี เขียน ลง ไป ไว้ ดัง นี้

“เสร็จสั่งเสด็จขึ้นจากฉวม เสร็จเสด็จอาจรม
 แล้วก็เสด็จไปจรจรง

เสาวคนธ์กำจรธารทรง พระภูษณพรายผจง
 มกุฎรัตนขร”

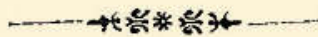
ทำนอง นึกปราชัญ เมื่อ แต่ง เรื่อง
 ทั้งปวง มิได้ เคย กล่าว คำ อย่าง นี้ พระ
 มหา ราช ครอบ จะ ตก ทาย มาก ท่าน
 ศรี ปราชัญ คง จะ ได้ เขา จน จน ึ่ง ได้
 คง มี ใน เรื่อง ได้ ดัง นี้

อันลักษณะในอนิรุทนี้ เป็นที่แสดง
ให้เห็นได้ว่า ท่านศรีปราชญ์เป็นคน
ว่องไว ใจเร็ว มือเร็ว ความคิติกิเร็ว จะ
ทำสิ่งใดให้แลเห็นได้ว่า ลงมือวางแปลน
ชยบไปไม่รั้งรอ ไม่ท้อถอย ไม่เห็นแก่
เหนื่อยยาก ไม่เห็นแก่ล้นนอน เพ่งความ
สำเร็จเป็นเบื้องหน้า ถึงวาจาจะพูดตอบ
ได้อันใดไม่ต้อง คิดไม่ต้องตรอง เป็น
คนมีเขวามเป็น ปฏิภาณ อยู่ในใจทุกเมื่อ
อย่างเราพูดกันในทุกวันนี้ก็ว่า สำเร็จมุตโต
ซึ่งแปลว่าอะไรไม่ได้ ว่องไว ฉับเฉียวทัน
ควัน อย่างแก่เพลง เป็นต้น

อันลักษณะเขวาม ปฏิภาณนี้ ถ้า จะ

ว่า ก็ เปน ด้วย ความ ฝัก ฝน มา ข้าหาญ จน ล,
 อรรถนิรุติ นั้น เอง จึง เปน ปฏิสัมพันธ์ ภาณูณ
 ฝ่าย บุณุชน แต่ นี้ จะ ขบ เรือง การ ประกวด
 ประชัน โคลง ต่อไป

ตอนที่ ๕

ใน ตอน นี้ ก็ เปน เรื่อง ประชุม ประชัน
 โคลง อัน ได้ กล่าว มา แล้ว ข้าง ต้น แต่ หมู่
 โคลง ตอน นี้ พิเคราะห์ คุกุ่น่า จะมี นักปราชญ์
 หลายท่าน แต่ ไป จึง หนักัน ทำไร เสียหมด จึง
 คง มี ชื่อ อยู่ แต่ พระราชนิพนธ์ พระเทวี,
 ท่านศรีปราชญ์ จึง เห็น ได้ ว่า การ ประชัน
 แข่งชันกัน อัน ใช้ ไวหาร อัน ประชุม นั้น แล้ว

ท่าน ศรีปราชญ์ อยู่ข้าง จะ เปรื่อง กว่า เพื่อน
 มีความรอบไว มาก สามารถ อากหาของ
 แหก แฉง ขึ้นใน ระหว่าง กถา คอบไต กัณ นั้น
 กัง ปรากฎในโคลง (ค) ต่อไปนี้ ให้
 เห็นได้ว่า ที่ ประชุมมี คณะ ปราชญ์ เปน
 หลายนาย หาก อาจ จะมี เสียง ไต้ไม้ และ
 ความในโคลง นั้น หรือ ก็ ลึกลับ ล้วง เรื่อง
 ถึง กิณใจ กัณ อยู่ จะ กล่าว อรรถ ของ โคลง
 ให้ กระจ่าง ก็ มาก อยู่ แต่ จะ ขยาย ความ
 บาง ข้อ ใน เมื่อ ที่ สุก ต่อไป พอ ให้ เปน
 ทาง คำรึท ของ ท่าน ผู้ อาน จะ ได้ พิเคราะห์
 ได้ ดอง แท้ ลง ไป อีก ชั้น หนึ่ง ตาม รูป
 โคลง กัง ต่อไปนี้

(ก) พระราชนิพนธ์

๑ ศศิธรเทศกัฏา	งามนัถ
๒ อ้าใจเค็อนเพ็ญพัถร์	หนุ่มเห่น้า
๓ อัยสรบวรลัถษณ	เล็องแต่ง ผางญา
๔ อ้าใจนางฟ้าเจ้า	ฟ้าไ้ยาใจ
- พระเทวี

๑ ทินกรวรเทศกัฏา	งามยง ยิงแซ
๒ อ้าใจอากิตยรัง	อยู่เกถ้า
๓ นารายณ์เสก้เจลง	มาแปลถ ปรลอมญา
๔ อ้าใจนารายณ์เจ้า	พระผู้เสก้เจมา

(ข) พระราชนิพนธ์

๑ พระเรียมมาแซกนัอง	ถึงกง
๒ มีมโฆรถพ	จอกเจ้า
๓ เรียมคลาครรไลหงส์	บารนี้ มาแม่
๔ คุณบารนี้้องเห่น้า	หน่อไ้เทวี

(ค) ศรีปราชญ์

๑ ไกลงสองขกล้าวอ้าง	หญิงชาย
๒ คือสมรรถชัยพ่าย	เฟื้องฝั้น
๓ สวมข่วงว่างสาย	ชลเชียว
๔ สองอาจแข่งขมังชน	แข่งให้กันเสมอ
- พระเทวี

๑ พระผิวพระผ่านเฝ้า	นฤพาน
๒ ไฟไปภัยแคลกล	หม่นม้วย
๓ สักขลุกลเล่นหลาน	เรียงรอบ ทิวแฮ
๔ เถ้าวอกเจ้ากักกล้วย	วีรธำสาว

(ฅ) พระเทวี

๑ เชิญไททิวราชไท้	เสกขุม ยาควแฮ
๒ กนกอกภโอสุรบย์	สัพหล้า
๓ ขอดวายธิดาทูล	ทรงบาท
๔ แต้บพิตรเจ้าฟ้า	ผ่านหล้าครองเมือง

ศรีปราชญ์ต่อพระนิพนธ์

- ๑ หวังตามาลั้นไต้ เปนเชย
- ๒ สรวลแต่ชาวระราเหย หะท้าย
- ๓ เชิญพระตระกองเกย กรนุ้ม ก็พ้อ
- ๔ นางแก้กลกามหม้าย หม่นเศร้าโรยโฉม

อันโคลงเหล่านี้ เมื่อจะตีความตาม
พิจารณาฉันทในพแนก (ก) นั้น เปน
พระราชาดำรัส ประภาษโฉม ฉะเพาะพระ
มเหสี ๆ ทูลฉลอง ขอพระ กฤษฎาภินิหาร
ตอบ เปนการทรงพระราชสำราญบรม
สุข ส่วนจินต กวีเท่านั้น

ในพแนก (ข) กุทำนองจะทรงล้อๆ
ทำนผู้เฝ้าใคร ๆ สักคนที่เปนหญิงแก่

อยู่ในพระราชสำนัก และท่านผู้นั้นก็
จะมีฝีปากทางโคลง กลอน อยู่ด้วยผู้หนึ่ง
พระราชนิพนธ์ จึง เปนทาง สัจวาสน แต่
พระเทวีทำนองคุณเหมือน จะ คอยแทนท่าน
ผู้นั้น แต่ลงท้ายคล้ายเป็นซ้ำ เลย ทา
ว่าแก้เก่าแล้วทำสาว ระวังอยู่

ในพแนก (ค) ท่านศรีปราชญ์ก็ว่า
มาเปนกลางชอบกลไหมเชิง จะ ชมพระราช
นิพนธ์ทั้งสอง แต่มีเสียง สอด ซ้อน ๆ
และ ซ้อนไป ถึง ท่านผู้เก่า นั้น อีกซ้ำหนึ่ง

ในพแนก (ฅ) พระเทวีทีก็จะถวาย
ท่านยาย นั้นเอง สมนมตว่า เปนนางงาม
ไหมเชิงโคลง จะ เปนเช่นนั้น กรรมัง จึง

มา มีในโคลง ศรีปราชญ์ ท่อว่า เก็บทีท้วง
 ทาว่า ขี้ไต้ทา มา เปนสามี่ แต่ ทา ถไฟ
 มา เปน เซยไปเสียบ จึง เปนที่ น่า ชันน่า
 หั้วระระ หัก ไทผ ๆ ก็ไต้ เปนนางบาท
 ยวิชา แล้ว เชิญ พระองค์ ชื่นชม สมพาส
 กัย นาง แก่ เด็ด คง สนุกไม่ น้อย ไต้ความ
 ก็ เปนเงา ๆ คังนี้ ดูแม่แท้ว่า ท่านผู้ เด้า
 ผู้มีชรอยจะมี ฝปากฝักำจักจำนอยู่ข้าง มา
 มีเรื่อง อีก แห่งหนึ่ง ว่า วันหนึ่ง เสก
 ประทับ ตำหนัก แพร ลอย ประทีป พร้อม
 ก้วยเสนา ข้าทูล ของผู้ ไทใหญ่ ผู้ น้อย ไท
 ระหว่าง หั้น ก็ไปรค เกด้า ๆ ให้เปิดโคลง
 ฝปากกัน อีก มุขหนึ่ง นัยว่า พระมหาราช

ครูเห็น กระทบข้างในใบหนึ่ง ทำด้วยใบ
จากเสียบเข็ม ก็เริ่มโคลงลงไปดังนี้

๑ มลักเห็นใบจากเจ้า นิรมิตร

๒ เปนสำเภาไฟจิตร แยกได้

๓ ะลงระวางวิก จวนแก่ ออกเขย

๔ แม้หนุ่มวันนี้ไฮ้ พี่เพียงโดยสาร

อันความในโคลงนี้ ก็พากันคนแค้นความ
ว่า พระมหाराชครูเปนผู้เถา จึงได้นึก
เสียดาย ตนว่า ถ้ายังหนุ่มแน่น จะ ลง
โดยสารดู

แต่ข้าพเจ้าใคร่ครวญเห็นไม่ใช่ ความ
น่า จะ เปนท่าน ศรีปราชญ์นั้นเอง ถึง มี
ความ ว่าหนุ่ม จะ ตีว่าสาวก็น่า จะได้ ถ้า

ศรีปราชญ์

๑ พระหายกระต่ายเต็ม ชมแจ

๒ สูงส่งสุดตาแล สู้ฟ้า

๓ ระกุกี้แค สัตว์สู้ กัณหา

๔ อย่างที่เราเจ้าข้า อยู่พินเคียวกัน

ในกล่าว่าว่าเรื่องราวคอยโคลงกัน มี
เรื่องเพียงเท่า นั้น ทำนข้างในนั้น ชุ่ม
เคื่อง มาก นำโคลง ถวายทูล พระกรุณา
ก็ว่าโปรดให้ลง เหล็กทำน ศรีปราชญ์ฐาน
ละเมียดมีโทษมีผู้คุม ศรีปราชญ์คิด แค้น
ใจ มาก มี พยายาม อยู่ วันหนึ่ง พอ
ผู้คุม ๆ ไปทำงาน ขุดคูควักโคลนใส่ขังก็
หายไ้เท พอเขนคราวทำนข้างในเคิน

สวน ทางมา ศรีปราชญ์หา คลขไม่ เลย
 เขาโคตม สาค รกทั้ง กระไปเด จนเขื่อนเประ
 หมกทั้งคน ก็มอลอมอกอ เข้าวัง กราบทูล
 เสริมโทษ ท่านศรีปราชญ์ทวีขึ้น

ในระหว่างกำลังเขาโคตมสาคนั้น เสียง
 ผู้คนก็โวย วายกันขึ้น เขาพากันจับตัว
 ศรีปราชญ์ไปชำระ ศรีปราชญ์จึงคอบ
 คุกถากกร เช่นโคลง ดังนี้

ฉีกผีผี ยิง ตะ	ลาเพ
ฉีกพระราชไปเด	จรเข้า
เห็น้อยนักพักพอเท	ปะแม่ กระมิงนา
ในพระกฤษฎีกาอ้าง ^๑	ท่านไว้ยังไหน

---

๑ ที่จะแปลว่า จึงจะรับกับเข้า ๗ นี้ก็หมายความว่า

เมื่อเสร็จการพิจารณา แล้วเขานำคำ
พิพากษา กับ ไคลง ศรี ปราชญ์ ทูลเกล้า ฯ
เมื่อทรง ครวญ คำ ตระลาการ เห็น จะ วางบท
ถึง ทาย เพราะ ผิดนางในต้อง ด้วย กฎ
มณเฑียรบาล แต่ มี พระกฤษฎีการาช
ประเพณีอยู่ว่า คนสอนให้หลีกคนหาย ๆ
ให้หลีกคนห้าม เกวียนเขาให้หลีก
เกวียนหนัก เรือล่องให้หลีกเรือขึ้น ๆ ล ฯ

คุณานอง จะทรง วิวินิจฉัยทั้งนี้ จึงไปรค
ยก ไทย ประหาร ชีวิต เช่น เหนรเทศไปไว้เมือง
นคร ศรีธรรมราช ในถาร ที่ ตูลาการ วาง
โทษ ศรีปราชญ์ และ พระราช วิวินิจฉัย นั้น
เช่นเหตุให้ โลกเล็ง เห็นได้ว่า ธรรมคา

ผู้ใหญ่น้อยม เปรนที่ ฮาชัย แก่ผู้ น้อย ก้วย
 ความ เปรน ประชาในสถานที รั้งัย เหตุใหญ่
 ใต้ น้อย เหตุ น้อย ใต้ หาย กลาย เปรน ที
 ทัง นี้ และ ศรีปราชาญ นิม มี พุก นัย ธิถ ว่า
 จะ ทรง ชุบ เลียง ค้อ ไป ก้วย ทรง พระ ฮาชัย
 มาก ในคอกนมีว่าเมือคังแต่เวินจักการแหวเทศ
 จนไป ถึง เมืองนครศรีธรรมราช นิม ทำมศรี
 ปราชาญก็ ใค้ แต่ง โกลง กำศรวญ เปรนทำมของ
 นิราศ บางคณ ถึ เวียบถว่ากำศรวญศรีปราชาญ
 บ้าง นิราศ ศรีปราชาญ หรือ นิราศ เมือง
 นคร บ้าง ฯลฯ

ฝ่ายเจ้าพระยามครศรีธรรมราชเวลานั้น
 ก็ เปนคน สันตัก ทาง ภาพ นิมที โกลง กลอน

เหมือนกัน คุณค่าความ ก็ จะ เปรียบข้าหลวง
 เติมไปรคให้ ออกไป แต่กรุง ครั้ง พระยา
 พัทลุงพระศรีภูริปริชาราวผู้เฒ่าเอง จึงได้เฝ้า
 คนไฝ่ฝนใหม่ เรื่อง จินตกวี มาก เมื่อข้าหลวง
 เจริญ ทว่า เหนวเทศ ศรีปราชญ์ ออกไป ถึง ก็
 จำเฝ้า ก้อง จักที่พัทภูมิถ้าเฝ้าให้ อยู่ฝึกกว่า
 นึกไทย ที่ เหนวเทศ อื่น ๆ ชาติยศ เสก จะ คู่
 เคยกัน อยู่ แต่ ก่อหม ข้าง หรือ นัย สันถึง รัก
 วิชา ของ ท่าน ศรีปราชญ์ ผู้เฒ่าเอง เพราะ
 หนีการเล่ห์โคลงจึงได้ ไปมีบ่อนขึ้นที่เมือง
 นคร อีก จน แพร่หลายในหมู่ข้า ราชการ
 จน นางในใจคุ้ม พระยา นคร ก็ พา กัน ตายใจ
 ไฝ่ฝน เปรียบนัก โคลง กลอนไป ทำนองก็

เล่นกันคล้าย ๆ ในกรุงนี้เอง ท้ายท่าน
ศรีปราชญ์ออกไป เปนครู การโต้เถียง
วิวาทขัดคอกัน ก็ทำนองเดียวกับใน
กรุงที่เคยเล่นกัน จนเรื่องต่างคนต่างก็
จนถึง เกิดฤษยาอาชรรณ์กันขึ้น ในกล่าว
ว่าเป็นเรื่องหึง ๆ หวง ๆ ท้าย การชู้สาว
ชาวในของเจ้าพระยา นคร จนถึงกับสั่ง
ให้เอาศรีปราชญ์ไปฆ่า

ทรงนี้ศรีปราชญ์หมกที่ฟังถึงกับตั้งสัจจา
ธิษฐาน เอาความสัตย์อันเป็นบรรทัด
ของโลกขึ้นเป็นประธานในใจ อ้างพระอรหันต์
เจ้าให้เป็นพยาน ผูกเป็นโคลงว่า

๑	ชวณีนภพนี้เพ่ง	ทิพญาณ	หนึ่งรา
๒	เราก็ลูกอาจารย์	หนึ่ง	บ้าง
๓	เราผิดท่านประหาร	เราชอบ	
๔	เราขี้ผิดท่านมล้าง	คาบ	นิกนสนของ

- ๒ “เราศิษย์มีอาจารย์” อย่างนี้ก็มี
 ๓ “เราผิดท่านมาผลาญ” อย่างนี้ก็มี
 กรมพระลอมต. คำโคลงนี้เล่ากันว่า เขียน

ไว้กลางดินด้วยปลายเท้า

๑	พระชนนีนี้	เป็น	พยาน
๒	เราก็คิษย์อาจารย์	หนึ่ง	บ้าง
๓	แม้เราผิดท่านผลาญ	จึง	ชอบ
- เจ้าพระยาพระเล็ดจ. นัยหนึ่งว่า เมื่อเขาจะเอา
 ศรีปราชนีย์ไปประหาร ณที่ตะแดงแกง ที่นั่นพื้นเป็น
 ทราย ศรีปราชนีย์จึงเอาปลายเท้าขีดไว้บนพื้นทราย
๑	ชนนีภาคนี้ช่วย	เป็น	พยาน
๒	เราก็คิษย์อาจารย์	หนึ่ง	บ้าง
๓	เราผิดท่านประหาร	เรา	ชอบ

ภายหลังมามีท่ามจินตวิทั้งหลายชมเชย
 คำอธิบายของ ท่ามศรีปราชน์ว่า เปนสัจจา
 จริง ในคำสาปนั้นได้จริง เปนผลสำเร็จ
 ความปรารถนา กล่าวคือสมเด็จพระเพ็ญเจ้า
 ทั้งแม่เมรเทศศรีปราชน์ไปแล้ว การทรง
 ภาพ ฉันท ไคลง กลอนหาสู้ จะ มีรสมีใส
 อะไรนึกไม่ ชักให้ท้อหย ๆ พระองค์ ออก
 จะ ทรง กระทบ กระทบ นึก ใน การ ทรง
 ธรรมสาภานาไม่เพลิก เพลิน ใน หม่
 จินตวิ ที่ เล่นกัน อยู่ นั้น จะ ทรง พัง
 ผู้ ไกลไม่ เปน ที่ พอ พระไทยได้ เห็น เปน เถว
 สู้ศรีปราชน์ไม่ได้ แต่ สัก คนเดียว เมื่อ
 ศรีปราชน์ อยู่ พระ องค์ ทรง เพลิก เพลิน
 ศรีปราชน์ จะ ทูล หรือ จะ ต่อแค้น ถวาย ทมิ

พระไทย ทุก ครั้ง   เปนคน ว่องไว แท้หา
 ผู้เสมอชาก   จนถึง กับ ออก พระ โธษฐ์
 ไปร คได้มี คราไป ศาครีปราชญ์กลั้ม มากรุง
 ช้ำ ตลอดจน นำ ท้อง ครา ไป วาง กลั้ม มา ทราย
 บังคมทูลว่า   เจ้า พระยา นคร ประสาร ชีวิต
 ศรีปราชญ์ เสีย แล้ว   จึงมี รัชสั่ง ว่า เจ้า
 พระยา นคร หาได้ รัช อาชญา สิทธิ อันใด ไม่
 ที่ จะ นำคน ใน พระราช อาณา จักร ได้ ตาม
 อ้าเภอใจ   ศรีปราชญ์ ก็ เปนข้า ราชการที่
 ทรง พระกรุณา อยู่   จึงได้ เหว เทศ มา อยู่
 เสมอ เมื่อ เหว ใน พระราช อาณาจักร   เจ้า
 พระยา นคร มีความผิด ละเมิด พระราช ก้าหนด
 รุาน นำคน มิได้ ทราย บังคมทูล   พระราช

โครงการให้ฆ่าเจ้าพระยา นครให้ตาย ตกไป
ตามกัน

ในที่นี้ก็มีคำสุภาษิตสำหรับชายว่า
“(๑) เมื่อไม่ถึงที่ตายแล้วก็ไม่ตาย
(๒) เมื่อถึงที่ตายแล้วก็ต้องตาย” คือ
เมื่อครั้งท่านเล่นโคลง อยู่ในกรุง ก็ได้
ถูกพระลาการวางขบถถึงตาย แต่หา
ตายไม่ ทั่วยทรงพระกรุณาเปลี่ยนโทษ
เขนเนรเทศ เมื่อต้องเนรเทศไปแล้ว ชาว
เรายังหวังว่าท่านจะได้พ้นโทษเข้ามารับ
ราชการอีก เมื่อภายหลัง ครั้งพระเพน
เจ้าเองก็ยังทรงจะชวยเลี้ยงต่อไป แต่
ว่าชีวิตท่านถึงกำหนดฆาฏุเสียแล้ว

ฝ่ายพระยามครนี้เห็นชาวโลกพากันคิดว่า
 ทุกข์โศก ทุกข์ชราภัย แปลว่า ไ้ทุกข์แก่ท่าน
 ทุกข์นี้ถึง ตัว หรือลงในคาถาพุทธ
 ภาสิตว่า โย ทัณฺฑเฑน อทัณฺฑเฑสุ ฯ ฯลฯ

ถ้าจะกล่าวตามไตรศาสตร์แล้ว ต้อง
 ชม พระโหรา ว่า เปนผู้เห็นกาลไกล ไ้คม
 สันหนึ่งเหมือน ถัน ที่ ท่าน คุณลักษณะ ศรีปราชน
 ว่า จะต้อง อาชญา จักร์ ว่าด้วย อากา
 ราช ของ ศรี ปราชน ก็ เปนที่ สุก เพียงเท่านี้

ข้อไปนี้ ควร จะ ระลึกอีก มีอยู่ จึงไ้
 พลิก อยู่ใน กาศรวณ ที่ เชื่อ ถันว่า ศรีปราชน
 แห่ง เปน นิราศ เมื่อ ต้อง เหนรเทศนี้ ไ้
 ความเพิ่มพงศาวดารลงไปอีกเงื่อนหนึ่ง คือ

มาย่าน ขาง บำรุง ขางเซม ขางพญู ฉมวงวาย
 (สมอ รวย) ฉมวง นอก ฉมวงใน (หน้า
 จะ เช่นสมอ แครง สมอ รวย) ขาง ระมาค
 ขาง ฉมวง (ขาง เชือกหนัง) ขาง จาก
 แล้ว และ มาทะเล ถึง เกาะ สระซง (ศรีซัง)
 เกาะไม้ ขาง ค่อม ไปทาง ขาง นายยี ฯลฯ
 (จะ ให้ เห็นว่า แม่น้ำ เวลา นั้น วก ซ้อม ค้อม
 อยู่ พึ่ง จะ กลาย เป็น คลอง ใน ภาย หลัง
 นี้ เอง) อัน ไหวหาร กำศรวณ ที่ สำหวน ความ
 เช่น กระทบ กระทบ ไม่ คิค ค้อ กัน เห็น ได้
 ว่า การ รวย รวย อยู่ ซ้าง จะ สัก แต่ ว่า หา ได้
 จึง ความ ได้ ซาก เช่น แห่ง ๆ และ ย้อน กัน
 เช่น แห่ง ๆ ลง ทอน ท้าย ก็ ไป คว่า เขา ฉวน

พ่ายมาต่อเข้าไว้ทั้งเรื่อง   กำศรวณ มี
จริง   จะหมกหลงเพียงโคลงว่า

สาร นี้นุชแนบไว้	ในหมอน
อย่าแม่อย่าควรเอา	อ่านเหล่าน
ยามนอนนาฏเอานอน	เช่นเพื่อน
คืนค่ำ ฤๅได้เว้น	ว่างใจ

เท่านี้ เพราะฉะนั้นน่าจะตีความว่า
ศรีปราชญ์ไม่มีเวลาแต่ง ขบคงได้เท่าที่มีนี้
ฝากมาให้แก่ที่รักของท่าน หรือจะตก
อยู่เมืองนคร จะพึงมีผู้พบเข้าก็ได้ แต่
ในรายต้นที่เป็นขอพระเกียรติกรุงนั้น น่า
กลัวศรีปราชญ์จะไม่ได้ทำสำหรับกำศรวณ
ถ้าจะทำถึงสำหรับอนิรุท   ซึ่งที่ว่า

ชาค ขอพระเกียรติ กรุง นั้น เพราะ เชน
 พระราชโองการ ให้แต่ง ที่ไหน จะ ชาค เรื่อง
 สำคัญ เช่น นั้นเล่า ควร ผู้อ่าน จะ พิจารณา
 ให้ถ่องแท้

ชัน กำกรวณ เป็นลักษณะ นิราศ จะหา
 การ เย็น ขอ ชันใดคง จะไม่ทันที่ ชัน ก็คง
 จับ เรื่อง นิราศไป ที่ เคี้ยว ความเห็น ดังนี้
 คำ หรบคำริที่ท้าว กรุณา เจ้าแล
 นาน พยสขบัญญัติ สังสร้าง
 ศรี เมืองจกไคร์หา หายาก แก้วเขย
 ปราชณู ก่อนครุใหม่อ้าง อ่านโอ้เลิกโฉม
 (จบ)

Chulalinet

3 0021 00153749 7

Handwritten signature in Thai script, possibly reading "วิไล" (Wila), with a horizontal line underneath.

หนังสือหายาก

